

HOOFSTUK 7

RESULTATE VERKRY MET DIE DETERMINISTIESE MODEL

'n Groot aantal veranderlikes is in hierdie studie gebruik – soveel dat dit onprakties is om die bydrae van elk op ondernemingsgroei te isoleer, te identifiseer en te meet. Alhoewel elke veranderlike potensieel 'n invloed op groei kan hê, is vir hierdie doel slegs daardie veranderlikes wat na verwagting die grootste invloed sou hê, van naderby bestudeer. Die groeipatroon van elke bestudeerde geval, is afhanklik van die manier waarop die beheerde veranderlikes in die model gemanupileer is.

Aangesien daar in 'n deterministiese situasie geen onvoorspelbare of onbeheerde variasie bestaan nie, is daar geen sin om die eksperiment te replikeer nie. Variansie-analises is in so 'n geval nóg sinvol, nóg moontlik en die statistiese betekenisvolheid van verskille tussen groeistrategieë kan nie bepaal word nie.

Harrison (1970, p.76) het die relatiewe belangrikheid van die hoof- en interaksie effekte bepaal deur na die gemiddelde kwadrate te kyk. Geen gevolgtrekking kon egter gemaak word op grond van ' statistiese betroubaarheid ' nie. Resultate sal gevolglik by die deterministiese model bloot aan verskille in absolute waardes van afhanklike veranderlikes gemeet word.*

7.1 Eind netto-waarde (alle gevalle)

Netto-waarde-akkumulاسie is in hierdie studie beskou as die vernaamste maatstaf van groei. In tabel 7.1 word die eind netto-waardes onder verskillende inflasiekoerse, beginsituasies en bestuursvermoeëns by die vyf grondverkrygingstrategieë en twee leningsvlakke (soos uiteengesit in hoofstuk 5.3) teen die einde van die 15de en 20ste jare aange-ton. Aansienlike verskille kom in eind netto-waardes voor. Hieropvolgende besprekings sal grotendeels wentel om die keuse van strategieë onder verskillende toestande en onder alle toestande gesamentlik.

---

*In tabel II in die bylaag word 'n paar 'Sample outputs' aangegee waarin gesimuleerde resultate vir sekere jare verskyn.

Tabel 7.1 – Eind netto-waardes by verskillende strategieë, beginsituasies, leningsbeperkings en bestuursvermoëns in die 20ste en 15de jare

Strategie	LB*	Inflasiekoers 1 (Geen)				Inflasiekoers 2 (Matig)				Inflasiekoers 3 (Hoog)			
		Beginsituasie 1		Beginsituasie 2		Beginsituasie 1		Beginsituasie 2		Beginsituasie 1		Beginsituasie 2	
		Bestuur 1	Bestuur 2	Bestuur 1	Bestuur 2	Bestuur 1	Bestuur 2	Bestuur 1	Bestuur 2	Bestuur 1	Bestuur 2	Bestuur 1	Bestuur 2
Jaar 20 R '000													
1	1	682,0	430,3	583,6	–	4 957,8	2 523,6	4 425,4	2 882,0	-3 079,1	678,6	-310,6	-2 759,1
	2	510,9	437,0	581,0	385,7	4 928,5	2 190,8	4 766,9	2 385,7	-2 320,4	–	-4 403,4	828,4
2	1	1 924,9	657,9	1 622,9	–	7 096,1	4 426,2	6 420,8	4 379,0	4 290,2	678,6	3 339,7	906,8
	2	1 834,7	569,2	1 509,6	487,1	7 083,0	4 677,7	6 966,1	4 830,9	2 917,7	–	2 716,4	828,4
3	1	1 562,2	538,3	1 256,3	–	8 242,6	4 723,8	7 023,0	4 948,3	1 729,0	678,6	105,4	-1 830,5
	2	1 722,8	540,8	1 374,5	457,1	7 939,6	5 308,8	7 452,1	3 996,1	3 327,1	-4 816,0	-810,7	35,5
4	1	837,7	510,2	921,8	–	5 732,7	3 594,5	5 291,9	3 571,0	75,3	678,6	105,4	-1 830,5
	2	1 122,1	513,1	836,5	457,1	5 961,1	3 783,8	5 721,0	3 023,8	-4 205,0	-4 067,8	-810,7	35,5
5	1	1 562,2	538,3	1 256,3	–	8 242,6	4 723,8	7 023,0	4 948,3	1 729,0	678,6	105,4	-1 830,5
	2	1 559,3	510,4	1 373,5	463,5	7 732,7	5 061,6	7 726,3	4 357,3	127,7	–	-419,0	828,4
Jaar 15 R '000													
1	1	683,9	379,6	594,2	–	2 171,2	1 382,6	1 865,2	1 429,2	788,0	915,1	1 503,2	465,4
	2	569,3	330,4	530,3	274,2	2 064,2	1 162,2	2 004,2	1 202,0	696,8	–	371,2	1 416,5
2	1	1 147,0	391,5	924,4	–	3 094,8	2 008,9	2 736,0	1 965,5	3 262,5	915,1	2 823,9	1 417,0
	2	1 123,8	330,4	870,3	274,2	3 098,0	1 994,7	2 981,9	2 025,6	2 605,0	–	2 535,7	1 416,5
3	1	985,6	359,0	780,4	–	3 486,2	1 853,1	2 782,6	1 940,3	2 458,3	915,1	1 498,8	609,2
	2	1 028,1	362,0	833,3	309,8	3 330,0	2 165,9	3 033,4	1 705,4	2 924,0	-447,8	1 676,5	1 112,3
4	1	682,7	359,0	691,3	–	2 466,1	1 582,5	2 187,9	1 635,2	1 930,4	915,1	1 498,8	609,2
	2	796,8	362,0	653,6	309,8	2 553,7	1 679,6	2 379,1	1 515,6	1 064,0	270,9	1 676,5	1 112,3
5	1	985,6	359,0	780,4	–	3 486,2	1 853,1	2 782,6	1 940,3	2 458,3	915,1	1 498,8	609,2
	2	967,5	330,4	761,7	274,2	3 206,7	2 056,0	3 182,3	1 770,0	1 871,6	–	1 697,1	1 416,5

*LB = Leningsbeperking
 Beginsituasie 1 = Gevestigde ondernemer
 Beginsituasie 2 = Beginner-ondernemer
 Bestuur 1 = Bogemiddelde bestuur
 Bestuur 2 = Gemiddelde bestuur

Redelike algemene gevolgtrekkings kan uit tabel 7.1 gemaak word. Dit blyk dat strategie 1 (slegs huur) deurentyd die swakste resultate gelever het terwyl strategie 2 (slegs kontantaankope van grond) en strategie 3 (huur en koop by elke geleentheid), afhange van toestande, die beste resultate gelever het. Strategie 1 se swak vertoning kan in 'n groot mate daaraan toegeskryf word dat kapitaalakkumulering slegs op die oorspronklike hulpbronsituasie kan plaasvind, aangesien geen grond bygekoop is nie.

Dit is in hierdie stadium nodig om kommentaar te lewer op die negatiewe netto-waardes wat by hoë inflasie aangetref is. In die model is aanvaar dat daar geen korttermynkredietbeperkings bestaan nie. Alle korttermynkrediet moes jaarliks terugbetaal word en alle lang- en mediumtermynverpligtinge moes jaarliks nagekom word. Dit het in resultate geblyk dat netto-waardes in heelwat gevalle vanaf die 15de jaar teen 'n eksponensiele koers gedaal het. Daar is dus besluit om, ten einde 'n meer realistiese beeld te verkry, die vergelykingstadium hoofsaaklik tot 'n beplanningshorison van 15 jaar te beperk. 'n Bepaalde inflasietoestand kom selde ononderbroke vir 'n periode so lank as 15 tot 20 jaar voor en siklusse van 5 tot 10 jaar kan veel eerder verwag word. Die hoë inflasiekoers is ingevoeg weens gebeure na die oliekrisis. Daar kan verwag word dat selfs al word so 'n toestand uitgereken, dit nie langer as 15 jaar sal duur nie. Die 15 jaar beplanningshorison word nogtans behou ten einde die mees wenslike strategie duideliker te identifiseer.

Met 'n 15 jaar beplanningshorison toon tabel 7.1 'n duidelik waarneembare effek van inflasie en bestuursvermoë op netto-waarde-akkumulering. Onder die matige inflasietoestand, met relatief hoër produkprys- as insetprystoename, is strategie 3 (huur en koop by elke moontlike geleentheid) met die konserwatiewe leningsbeperking 1 die mees voordelige strategie. Ten tye van hoë inflasie (met hoër inset- as produkprystoename) sowel as geen inflasie, is strategie 2, waar grondaankope slegs met kontant geskied, met leningsbeperking 1, vir beide beginsituasies onder bogemiddelde bestuur as die beste strategie geïdentifiseer.

Wat die leningsbeperkings betref, is daar geen konsekwente verskille tussen die twee strategieë onder verskillende toestande opgelever nie. Dit blyk nogtans, alhoewel in 'n beperkte mate, dat leningsbeperking 2 in die gevalle van strategieë 1, 2 en 5 beter resultate onder 'n inflasievrye toestand vir beide beginsituasies en bestuursbeperkings gee, terwyl leningsbeperking 1 in strategieë 3 en 4 die beste resultate lewer. Geen leningsbeperkingspeil blyk konsekwent beter te vaar in die geval van matige inflasie nie. In die hoë inflasie-situasie blyk dit dat leningsbeperking 1 in strategie 2 die enigste konsekwente voordeel bo leningsbeperking 2 getoon het.

Uit die resultate blyk dit duidelik dat die bestuurskwaliteit deurgaans 'n belangrike effek op die eind netto-waarde het. In die hoë inflasietoestand is dit egter nie heeltemal so duidelik nie, aangesien die swakker bestuurder in sekere gevalle beter vaar. Hierdie onverwagte resultaat sal later verder bespreek word.

7.2 Groeikoerse in netto-waardes

In tabelle 7.2, 7.3, 7.4 en 7.5 word die groeikoerse in netto-waarde vir verskillende situasies aangedui. Die groeikoerse-maatstaf het ook sekere beperkings deurdat dit die toenamekoerse vanaf twee verskillende beginposisies in ag neem en die koerse gevolglik nie altyd direk met mekaar vergelykbaar is nie.

Tabel 7.2 – Gemiddelde jaarlikse bruto groeikoerse in netto-waarde oor 15 jaar vir die bogemiddelde gevestigde ondernemer (Beginsituasie 1, Bestuur 1) (%)

Strategie	Geen inflasie		Matige inflasie		Hoë inflasie		Totaal
	Leningsbeperking		Leningsbeperking		Leningsbeperking		
	1	2	1	2	1	2	
1	8,54	6,87	17,89	17,17	9,71	8,51	68,69
2	12,62	12,19	20,91	20,61	21,43	19,23	106,99
3	11,41	11,52	21,94	21,28	19,00	20,28	105,43
4	8,53	9,50	18,96	19,00	16,96	11,90	84,85
5	11,41	10,99	21,94	20,91	19,00	16,45	100,70
Totaal	52,51	51,07	101,64	98,97	86,10	76,37	

Tabel 7.3 – Gemiddelde jaarlikse bruto groeikoerse in netto-waarde oor 15 jaar vir die bogemiddelde beginner-ondernemer (Beginsituasie 2, Bestuur 1) (%)

Strategie	Geen inflasie		Matige inflasie		Hoë inflasie		Totaal
	Leningsbeperking		Leningsbeperking		Leningsbeperking		
	1	2	1	2	1	2	
1	10,66	8,91	20,12	19,76	18,42	6,29	84,16
2	14,21	12,83	23,46	23,21	23,88	21,92	119,51
3	12,84	12,79	23,61	19,67	18,39	18,70	106,00
4	11,87	10,85	21,50	21,59	18,39	18,70	102,90
5	12,84	11,76	23,61	23,78	18,39	18,48	108,86
Totaal	62,42	57,14	112,30	108,01	97,47	84,09	

Tabel 7.4 – Gemiddelde jaarlikse bruto groeikoerse in netto-waarde oor 15 jaar vir die gemiddelde gevestigde ondernemer (Beginsituasie 1, Bestuur 2) (%).

Strategie	Geen inflasie		Matige inflasie		Hoë inflasie		Totaal
	Leningsbeperking		Leningsbeperking		Leningsbeperking		
	1	2	1	2	1	2	
1	4,81	3,54	14,94	13,28	11,71	–	48,28
2	5,03	3,54	18,05	17,74	11,71	–	56,07
3	4,39	4,41	17,37	18,65	11,71	-1,49 ¹	56,53
4	4,39	4,41	16,06	16,51	11,71	2,39 ¹	53,08
5	4,39	3,55	17,37	17,99	11,71	–	55,01
Totaal	23,01	19,45	83,79	84,17	58,55		

1. Nie by totaal in berekening gebring nie.

Tabel 7.5 – Gemiddelde jaarlikse bruto groeikoerse in netto-waarde oor 15 jaar vir die gemiddelde beginner-ondernemer (Beginsituasie 2, Bestuur 2) (%)

Strategie	Geen inflasie		Matige inflasie		Hoë inflasie		Totaal
	Leningsbeperking		Leningsbeperking		Leningsbeperking		
	1	2	1	2	1	2	
1	–	4,99	18,65	16,68	9,62	18,21	68,15
2	–	4,99	21,39	21,11	18,70	18,21	84,40
3	–	6,19	21,27	19,95	11,75	16,52	75,68
4	–	6,19	19,80	18,94	11,75	16,52	73,20
5	–	4,99	21,27	19,95	11,75	18,21	76,17
Totaal	–	27,35	102,38	96,63	63,57	87,67	

In tabelle 7.2, 7.3, 7.4 en 7.5 is die groeikoerse gesommeer, ten einde interpretasie te vergemaklik.

Vir die gevestigde boer en die beginner met bo-gemiddelde bestuur (bestuur 1) blyk strategie 2 oorwegend beter resultate te lewer in tabelle 7.2 en 7.3. Uitsonderings vind wel plaas, bv. onder die matige inflasie in tabel 7.2 vaar strategie 3 beter onder beide leningsbeperkings terwyl dit ook die beste resultate lewer onder hoë inflasie in leningsbeperking 2. Geen grond word in strategie 2 bygehuur nie aangesien alle onbenutte finansiële bronne vir grondaankope bestem is. Hoewel alle grondaankope op 'n kontant-basis geskied, kan masjiene en geboue deur middel van lenings gefinansier word. Vir die

bogemiddelde gevestigde ondernemer (bestuur 1, beginsituasie 1) in tabel 7.2 is strategie 3 (totaal = 105,43) die tweede beste alternatief onder alle inflasietoestande terwyl dit in die geval van matige inflasie by beide leningsbeperkings die voordeligste strategie is (onderskeidelik 21,94% en 21,28%). In die geval van die bogemiddelde beginnerboer (bestuur 1, beginsituasie 2) in tabel 7.3, is strategie 5 die tweede beste alternatief. Hierdie strategie is basies 'n leningsbeperking op grond van die laste: eie-kapitaal verhouding. Daarvolgens gee strategie 5 beter resultate as strategie 2 onder toestande van matige inflasie. In tabel 7.3 is 'n verdere uitsondering waar strategie 5 onder matige inflasietoestande in beide leningsbeperkings beter as ander strategieë gevaar het.

Uit tabelle 7.2 en 7.3 blyk dit dus dat die meer konserwatiewe strategie 2 neig om beter resultate te lewer onder toestande van geen of hoë inflasie en dat die strategieë wat langtermynlenings toelaat, onder matige inflasietoestande die beste vaar. Hierdie is 'n logiese verskynsel aangesien gesamentlike druk van rente- en hoofsomdelging, tesame met 'n kwynende reële inkomste onder hoë inflasietoestande, aansienlike druk op kontant plaas. Indien grondaankope onder daardie toestande slegs op grond van kontant-beskikbaarheid plaasvind, word geen verdere verpligtinge aangegaan nie. Die bogemiddelde gevestigde ondernemer het in die algemeen 'n goeie bate/laste verhouding en min van sy NBI gaan na skuldeisers. By matige inflasie word hoë onmiddellike rentabiliteit op nuwe aankope verkry en solank produkpryse vinniger as insetpryse styg, betaal dit hom dus om so vinnig as moontlik uit te brei. Hierdie voordeel gaan verlore sodra geen prysvoordele (soos onder geen inflasie) verkry word nie.

'n Verdere moontlikheid wat kontantaankope bevoordeel, is dat daar tydens hoë inflasie negatiewe of baie lae rentabiliteit op nuwe geleende fondse verdien word. Daarom sal kapitaalappresiasie sonder enige skuldprobleme 'n oorwegende faktor in inkomste word.

In tabelle 7.2 en 7.3 het leningsbeperking I (0,5 en 0,6) in 11 uit 15 gevalle die hoogste groeikoers gelewer. In tabel 7.4 het leningsbeperking 1 in die algemeen beter resultate onder geen- en hoë inflasietoestande gelewer (8 uit 10 gevalle). By matige inflasie was daar egter min verskil tussen die leningsbeperkings – moontlik as gevolg van die relatiewe verskille tussen produk- en insetpryse. In tabel 7.5 het leningsbeperking 1 onder matige inflasietoestande die beste resultate gelewer terwyl leningsbeperking 2

oorwegend beter gevaar het onder geen en hoë inflasietoestande (behalwe ten opsigte van strategie 2 in hoë inflasie). Aangesien geen grond aangekoop is nie, is die meeste lenings vir die aankoop van masjienerie en geboue aangegaan. NBI minus skuldverpligtinge is relatief klein en die monetêre toename in waardes (as gevolg van grondpryse) maak 'n belangriker komponent uit van die totale finansiële inkomste.

In tabelle 7.4 en 7.5 is die onderskeid tussen die verskillende strategieë nie so duidelik nie. Wanneer hierdie tabelle met tabelle 7.2 en 7.3 vergelyk word, is die effek van bestuur op groeikoers aansienlik. Dit blyk uit tabel 7.4 in die geval van die gevestigde gemiddelde ondernemer (bestuur 2), asof strategie 3 (totaal = 56,53) die beste resultaat lewer, met strategie 2 (56,07) as die tweede beste strategie. 'n Aspek wat hier opgemerk word is dat leningsbeperking 2 in die geval van strategie 3, die beste resultate in die matige inflasietoestande gegee het (naamlik 18,65%), terwyl leningsbeperking 2 in strategie 5 die tweede beste resultate (17,99%) onder daardie toestande gelewer het. Die leningsbeperking (en dus die ondernemer se ingesteldheid teenoor lenings) sal dus in werklikheid hier die mees gewenste strategie bepaal.

Duidelike afleidings kan ongelukkig nie in die hoë inflasietoestand in tabel 7.4 (gemiddelde gevestigde ondernemer) gemaak word nie. In gevalle waar leningsbeperking 2 gevolg is, is die grond in jaar 11 verkoop, terwyl groeikoerse vir alle strategieë dieselfde gebly het. Ten einde in die boerdery te bly (alhoewel dit nie uit 'n ekonomiese oogpunt wenslik is nie) is die leningsbeperking 1 die beste uitweg wat gevolg moet word. Vanuit die ondervinding van bogemiddelde boere blyk strategie 2 waarskynlik die meer gewenste en mins riskante strategie te wees. Geen grond is in hierdie gevalle onder alle strategieë aangekoop nie en die ondernemer poog dus om die status quo te handhaaf.

In die geval van die gemiddelde beginnerboer in tabel 7.5, blyk dit dat grond-aankoopstrategie 2 (totaal = 84,40) feitlik deurgaans die beste, of gelyk aan die beste, resultate lewer met matige of hoë inflasiekoerse. Hoë groeikoerse is met die hoë inflasietoestand behaal. Hierdie verskynsel kan moontlik daaraan toegeskryf word dat in die gevalle waar die groeikoers 18 persent oorskry het, geen grond in die 15 jaar-periode aangekoop is nie (sien later).

Die tweede beste alternatief is strategie 5, dit wil sê aankoop en huur solank die bate: skuldverhouding groter is as 0,5 (totaal = 76,17). Albei strategieë laat toe vir

kapitaalappresiasie gepaard met relatief klein skuldverpligtinge. Hier is wel grond aangekoop onder leningsbeperking 1 en is 'n laer groeikoers in netto-waarde verkry as toe grond nie aangekoop is in leningsbeperking 2 nie.

7.3 Verwysingsgevalle

'n Duidelike beeld van die groei van 'n onderneming kan slegs gevorm word indien sy groeipad van naderby beskou word. Sodoende kan die ontwikkeling in verskillende komponente van die besigheid oor tyd geïdentifiseer word. Bestudering van die groeipad van elke gesimuleerde geval sal uiters tydrowend wees, en is nie nodig nie. Ten einde die ontledingsprosedure te vereenvoudig, sal sogenaamde verwysingsgevalle gebruik word.

Een verwysingsgeval word vir elk van die drie inflasietoestande, twee beginsituasies en twee bestuurvermoeëns geneem. Daar is dus 12 verwysingsgevalle wat elke strategie sal evalueer.

Die geval wat hier gekies is, naamlik die aankoop en huur van grond by elke geleentheid (strategie 3) by 'n leningsbeperking van 0,50 vir intermediêre lenings en 0,6 vir langtermynlenings, is gekies as gevolg van die skynbare ooreenstemming met die algemene beleid wat boere in die praktyk volg.

Die komponente waaraan aandag geskenk sal word, is netto-waarde, NBI per R100 kapitaalbelegging, grondbesit en skuldlas andersyds en skuldverpligtinge, plaasinkome en persoonlike uitgawes andersyds.*

Plaasinkome is voorheen gedefinieer as die kontant beskikbaar vir persoonlike doeleindes. Nadat bruto-inkomste bepaal is, word alle uitgawes, ingeslote bedryfskoste, hoofsom- en rentedelgings afgetrek. Die residu is dan die ondernemer se vergoeding op kapitaal en bestuur en dit kan vir konsumpsie, inkomstebelasting en herinvestering benut word.

---

*In tabel iv in die bylaag word die skuld : eie kapitaalverhouding (D/E) by strategie 3 leningsbeperking 1 aangegee. Die leser word interessantheidshalwe daarna verwys.

Sodra 'n maatskappy gevorm word, word die vergoeding vir die ondernemer egter reeds as 'n vaste bedrag geïnkorporeer wat vir inkomstebelastingdoeleindes vir die maatskappy aftrekbaar is. Dit word daarom ook afgetrek asof dit deel van die plaasuitgawes is. Die plaasinkome wat dan bereken word, is uitsluitlik vir herinvestering bestem. (Dividende en direkteursvergoeding is nie in hierdie model in berekening gebring nie).

7.3.1 *Geen inflasietoestand*

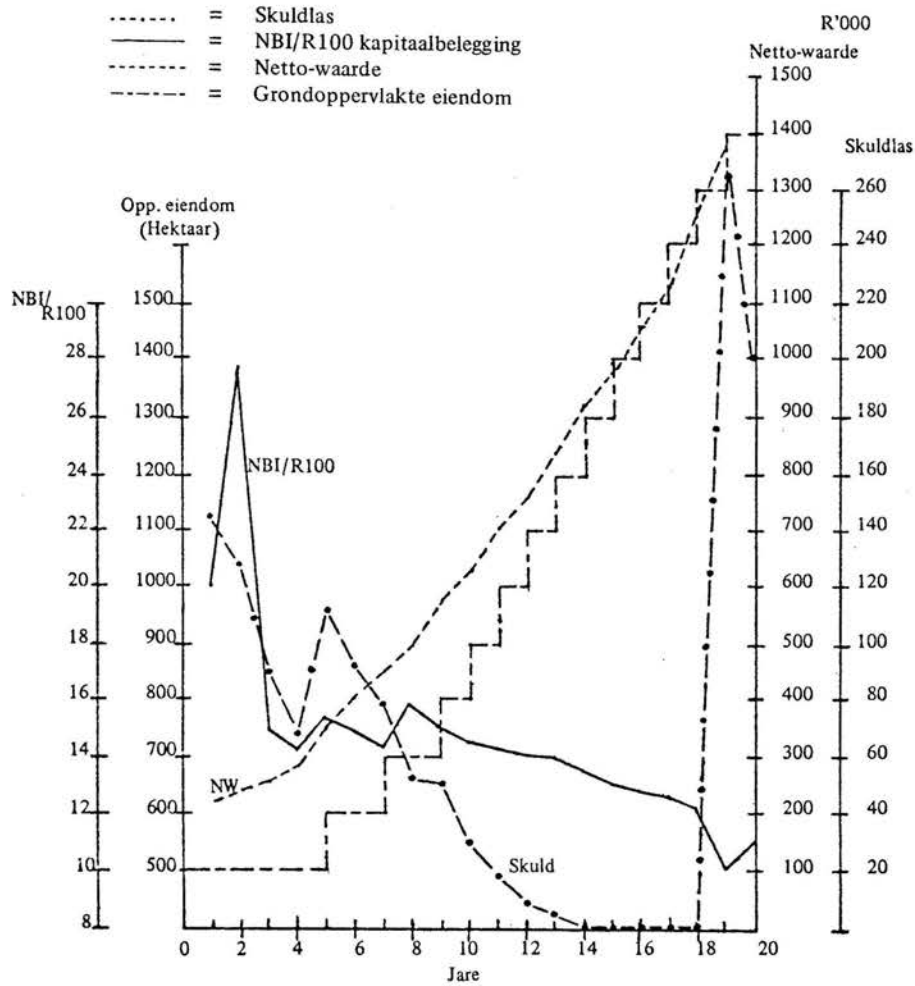
In die situasie sonder inflasie (figure 7.1 tot 7.8) is duidelike effekte moeilik waarneembaar. In die geval van figure 7.1 en 7.2 is die tendens ten opsigte van die verloop van die verskillende komponente feitlik dieselfde. Dit is eintlik net die beginposisies van die boere wat verskil. Die gevestigde bogemiddelde ondernemer (figuur 7.1) koop reeds in jaar 5 grond by terwyl die beginnerboer eers in jaar 7 (2 jaar later) grond bykoop. In die algemeen blyk dit vanuit figure 7.5 tot 7.8 dat hoër skuldvlakke en dus ook hoër skuldbetalings en 'n groter kontantuitvloei deur die beginnerboer met min kapitaal gehandhaaf word.

Dit blyk in al die figure dat skuldbetalings tendense volg wat feitlik soortgelyk aan die skuldlas is. So 'n verskynsel is egter te verwagte. Wat egter belangrik is, is die verhouding tussen skuldbetaling enersyds en plaasinkome en konsumpsie andersyds.

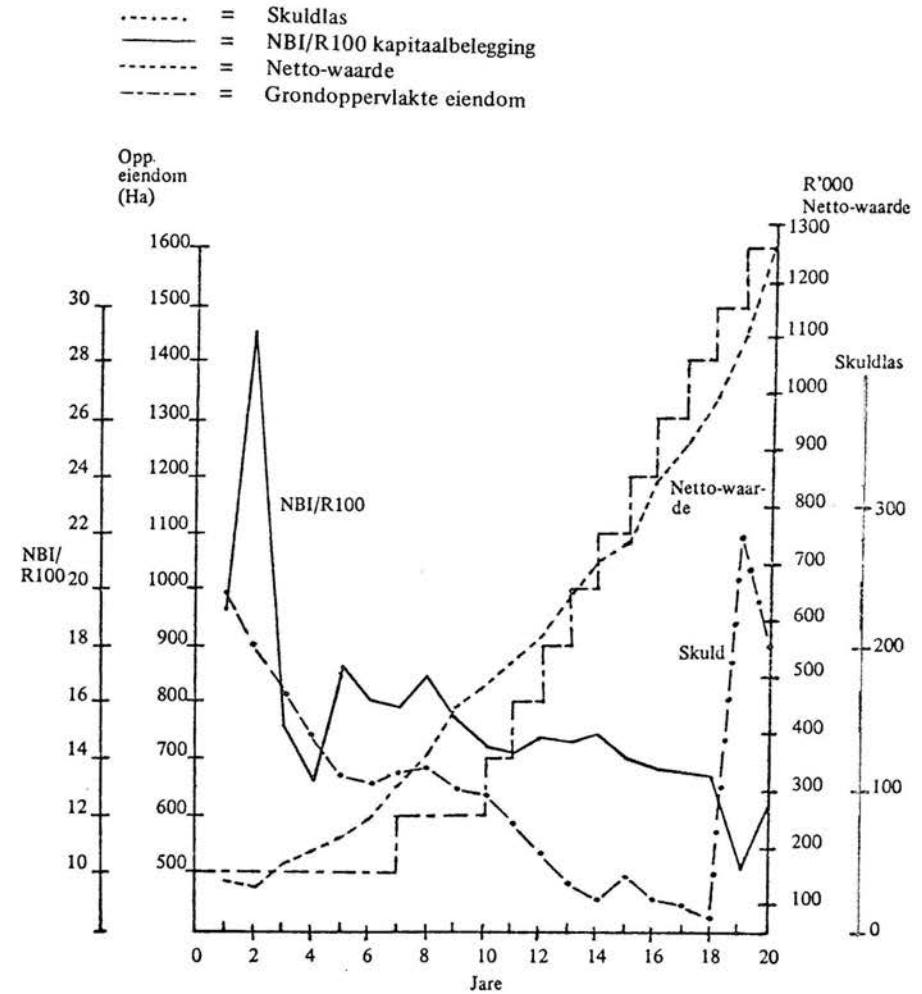
Alhoewel die betekenis van plaasinkome verander sodra 'n maatskappy gevorm word (in die sin dat alle vergoeding ten opsigte van die ondernemer reeds afgetrek is), blyk dit nogtans dat maatskappyvorming oor die langtermyn geen wesentlike effek op die verloop van plaasinkome het nie. Dit is nogtans opvallend dat wanneer skuldbetalings 'n maksimum bereik, plaasinkome op sy minimum is, en andersom.

Vir die gemiddelde ondernemer, is die verloop van ondernemingsrentabiliteit by beide beginsituasies feitlik dieselfde (figure 7.3 en 7.4). Dit neem egter vir die gevestigde gemiddelde ondernemer heelwat langer voordat hy begin uitbrei. Dit is daaraan toe te skryf dat leningsbeperking 2 in die beginner-ondernemer se geval gebruik is, aangesien die onderneming onder leningsbeperking 1 reeds heelwat vroeër verkoop sou word. In hierdie geval het die skuldlas ook relatief vinnig gedaal.

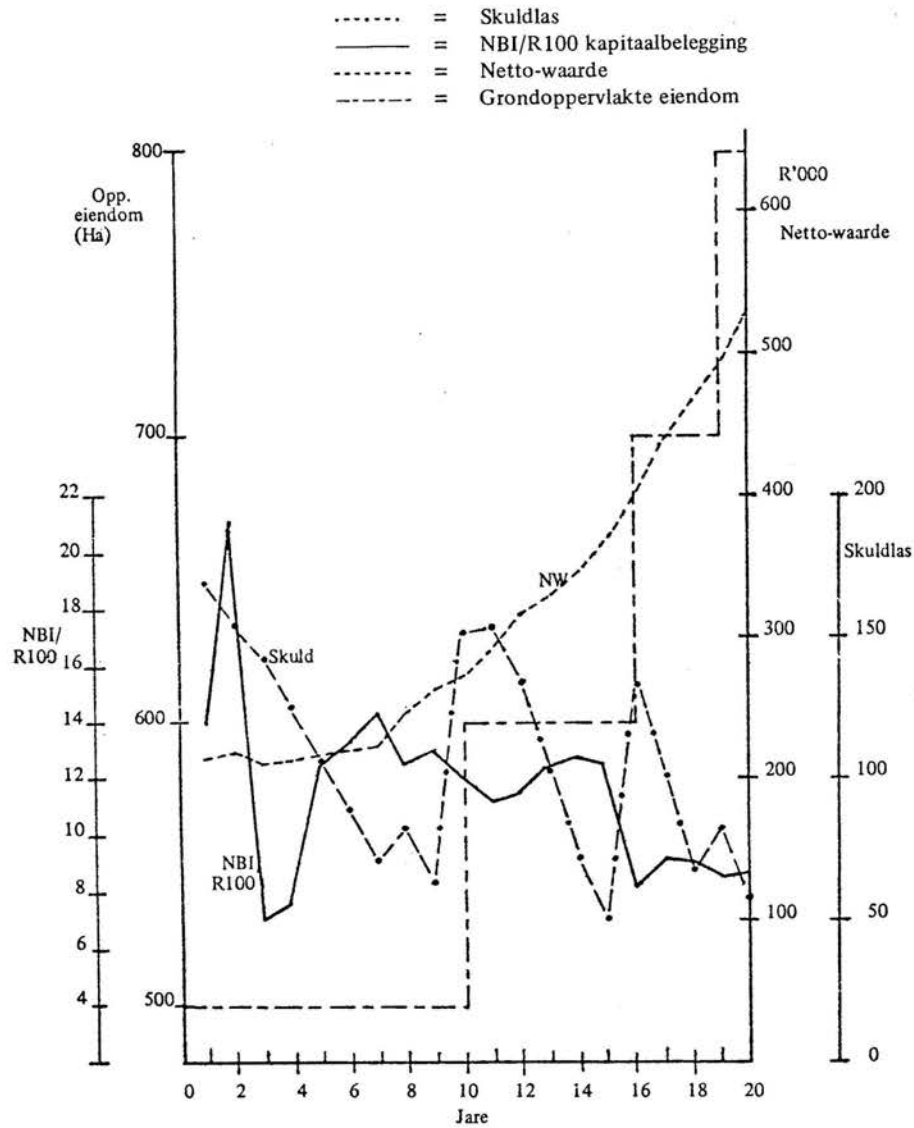
'n Aspek wat veral in die geval van die beginnerboer duidelik blyk, is dat plaasinkome en skuldbetalings in teenstelling met mekaar beweeg (figure 7.6 en 7.8).

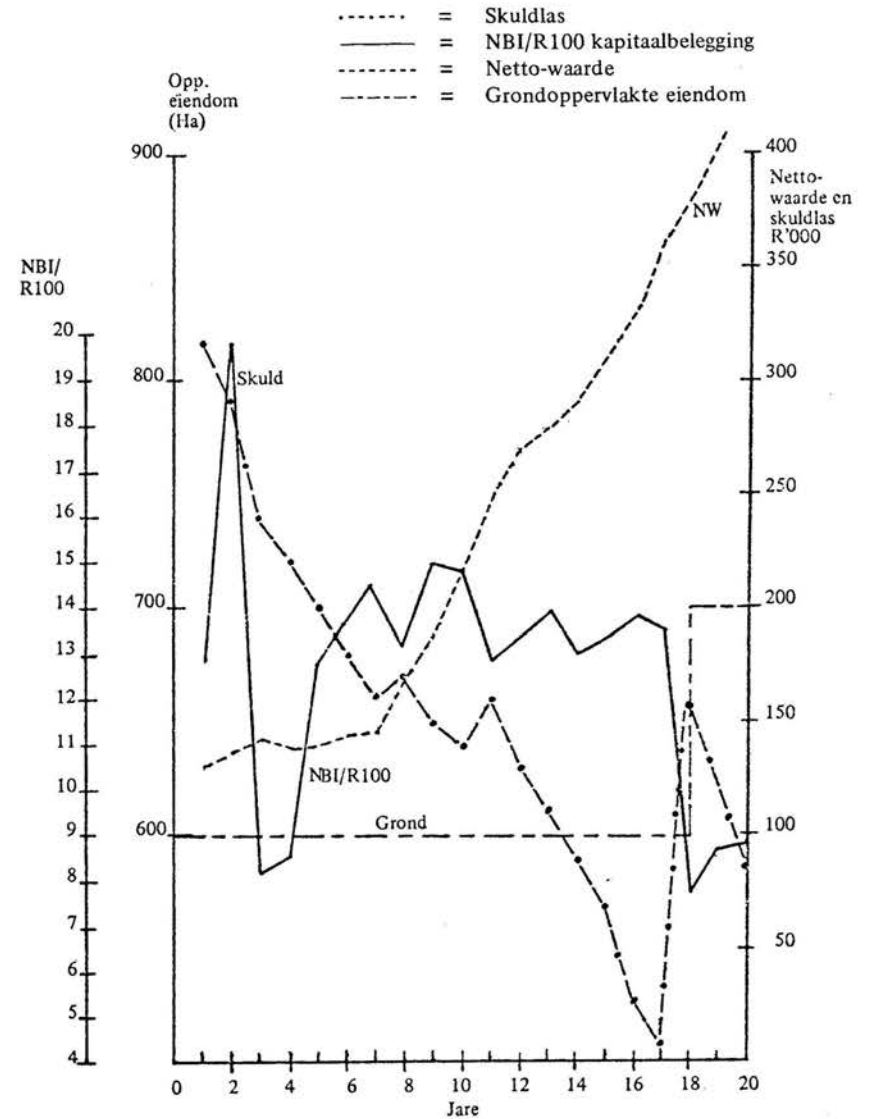
FIGUUR 7.1 Verloop van NBI/R100 kapitaalbeleging, netto-waarde, skuldias en oppervlakte eiendom vir die gemiddelde gevestigde ondernemer onder die geen inflasietoestand (Beginsituasie 1, Bestuur 1).

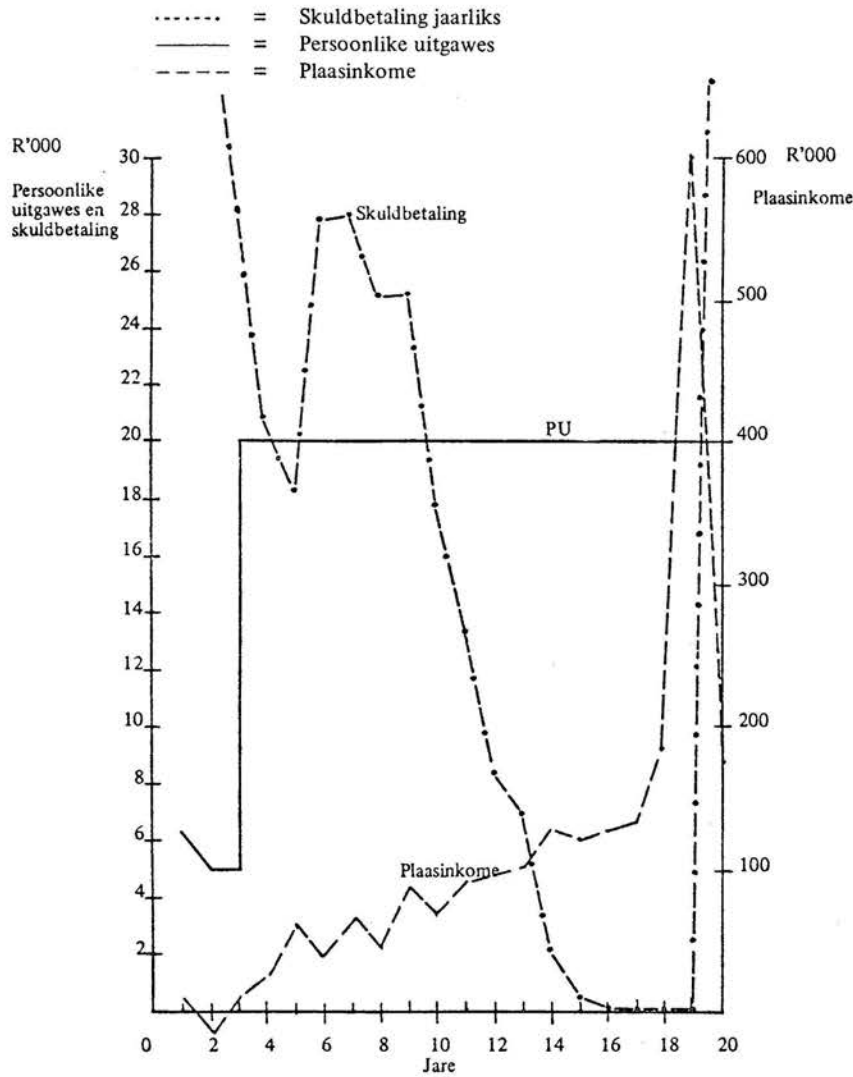
FIGUUR 7.2 Verloop van NBI/R100 kapitaalbeleging, netto-waarde, skuldias en oppervlakte eiendom vir die gemiddelde beginnerondernemer onder die geen inflasietoestand (Beginsituasie 2, Bestuur 1).

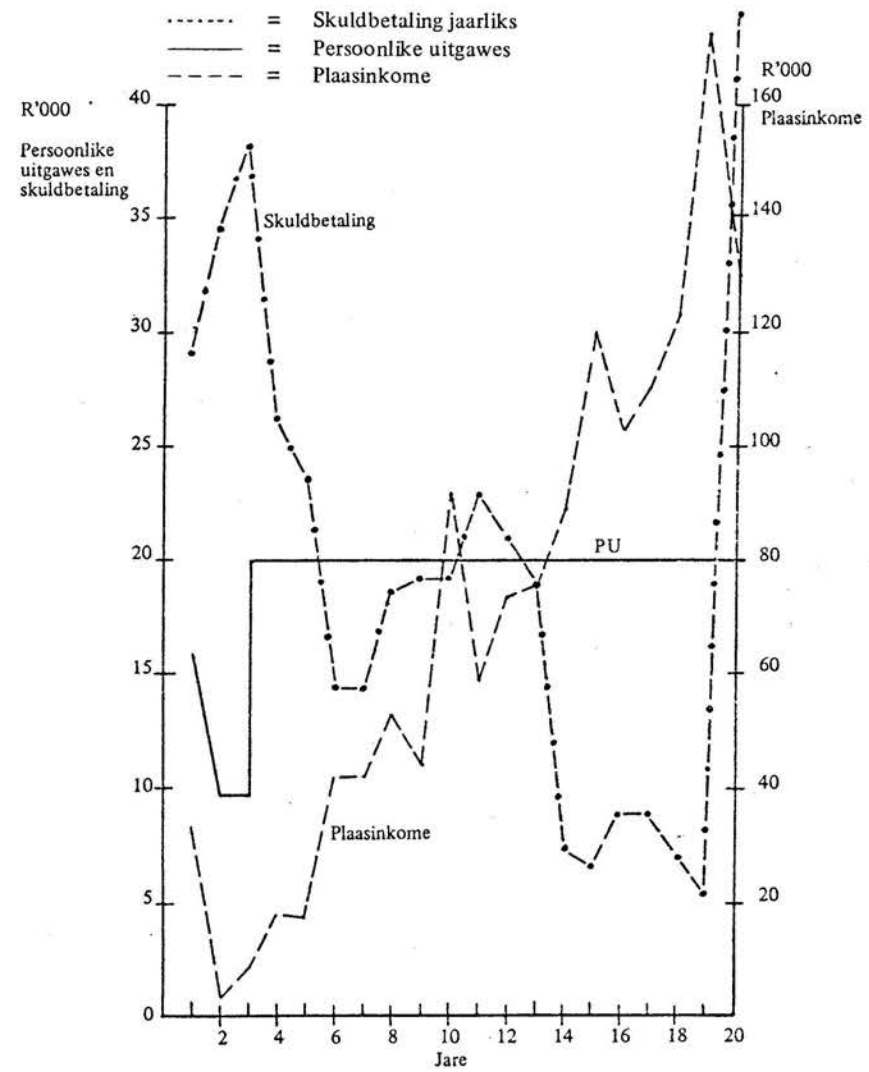
FIGUUR 7.3 Verloop van NBI/R100 kapitaalbelegging, netto-waarde, skuldlas en oppervlakte eiendom vir die gemiddelde gevestigde ondernemer onder die geen inflasietoestand (Beginsituasie 1, Bestuur 2).

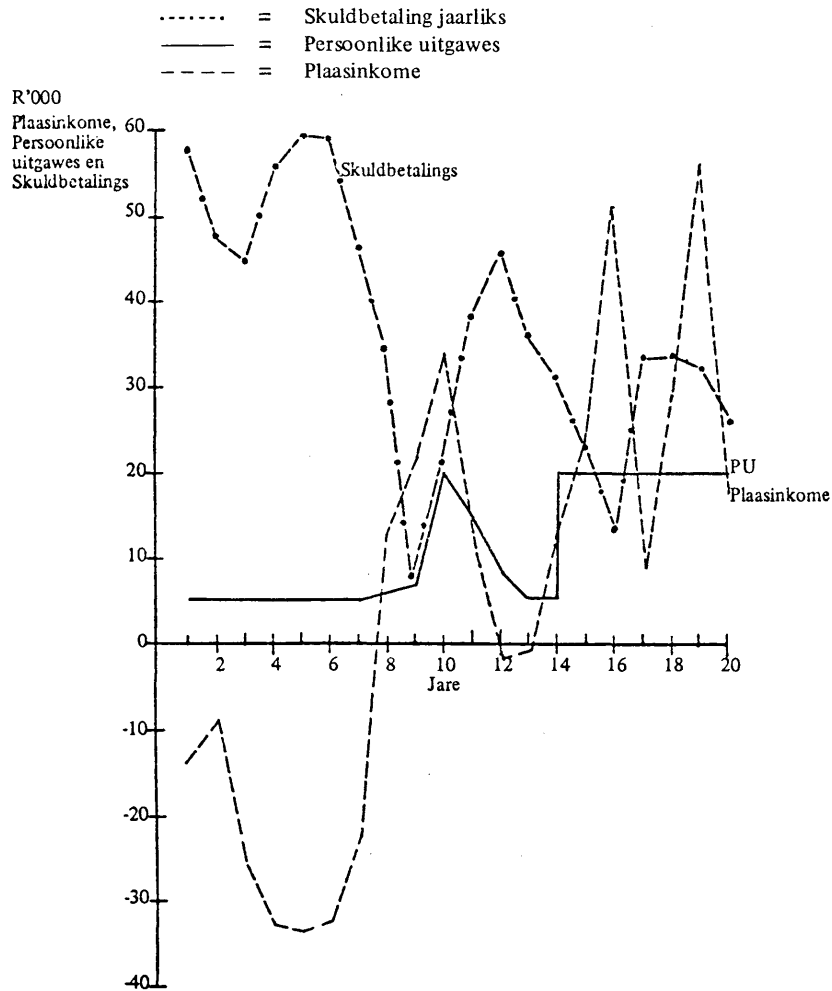
FIGUUR 7.4 Verloop van NBI/R100 kapitaalbelegging, netto-waarde, skuldlas en oppervlakte eiendom vir die gemiddelde beginner-ondernemer onder die geen inflasietoestand (Beginsituasie 2, Bestuur 2, Leningsbeperking 2).

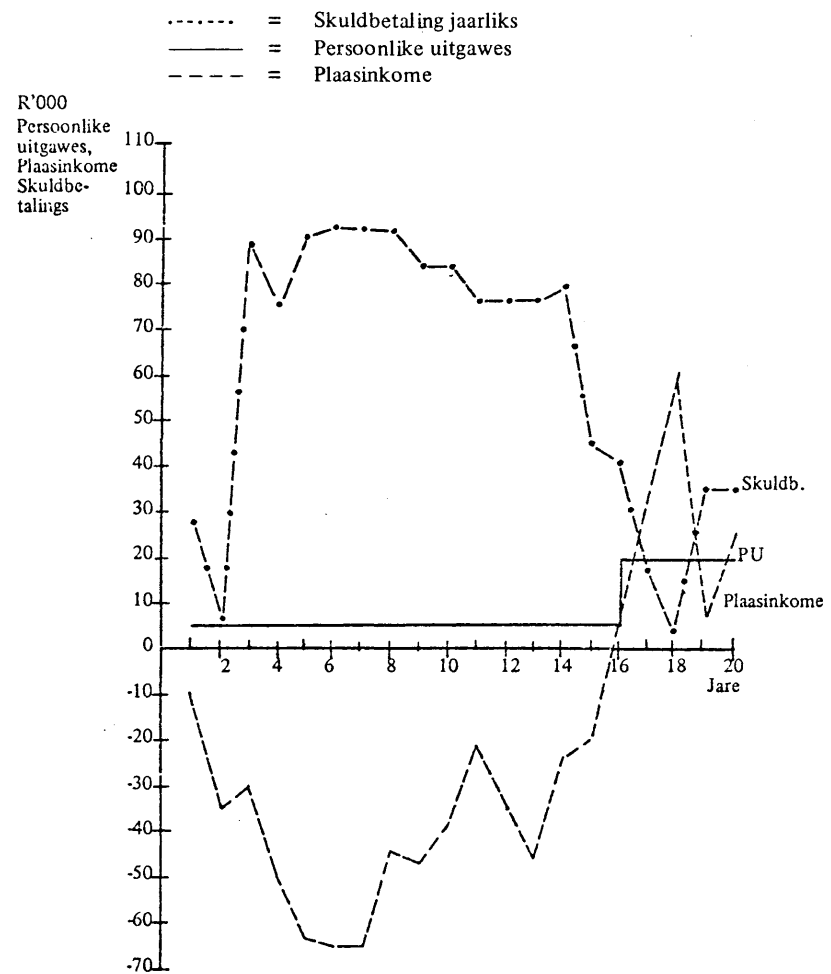
FIGUUR 7.5 Verloop van skuldbetaling, plaasinkome en persoonlike uitgawes vir die bogemiddelde gevestigde ondernemer onder die geen inflasietoestand (Beginsituasie 1, Bestuur 1).

FIGUUR 7.6 Verloop van skuldbetaling, plaasinkome en persoonlike uitgawes vir die bogemiddelde beginner-ondernemer onder die geen inflasietoestand (Beginsituasie 2, Bestuur 1).

FIGUUR 7.7 Verloop van skuldbetaling, plaasinkome en persoonlike uitgawes vir die gemiddelde gevestigde ondernemer onder die geen inflasietoestand (Beginsituasie 1, Bestuur 2):

FIGUUR 7.8 Verloop van skuldbetaling, plaasinkome en persoonlike uitgawes vir die gemiddelde beginner-ondernemer onder die geen inflasietoestand (Beginsituasie 2, Bestuur 2):

Met ander woorde, 'n daling in een word normaalweg geassosieer met 'n styging in die ander. Daarbenewens vind maatskappyvorming heelwat later (in jare 14 en 16) by beide gemiddelde ondernemers (bestuur 2) as met die bogemiddelde ondernemers (bestuur 1, in jaar 3) plaas. Die rede is dat die belasbare inkomste van bogemiddelde ondernemers gouer die voorafgestelde vereiste vir maatskappyvorming ('n belasbare inkomste van R60 000) bereik.

By die gemiddelde gevestigde ondernemer (beginsituasie 1, bestuur 2) blyk daar in figuur 7.7 egter hewige skommelings in skuldbetalings, plaasinkome en persoonlike uitgawes (tot by maatskappyvorming) te bestaan.

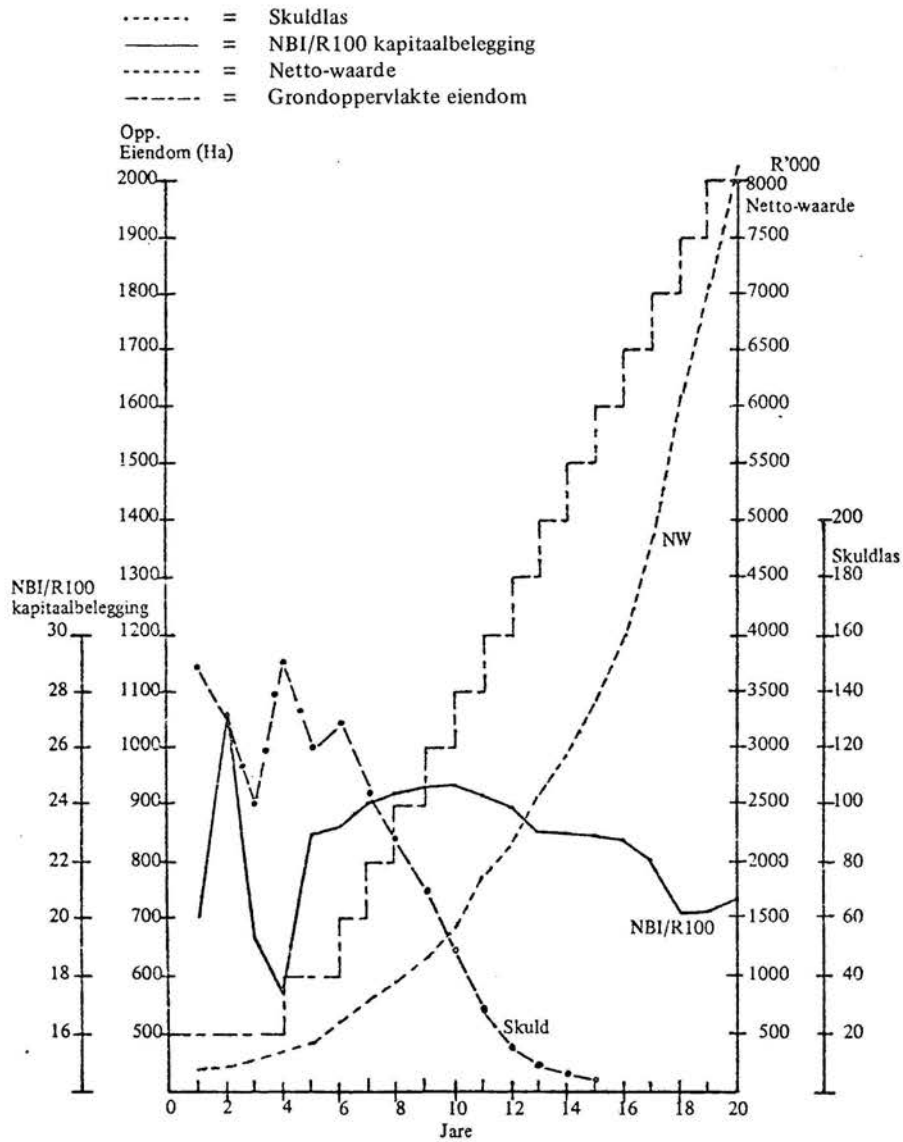
7.3.2 *Matige inflasietoestand*

In die gevalle met matige inflasietoestand, waar produkpryse vinniger toeneem as insetpryse, kan aansienlike groei verwag word. Aangesien die grafiese voorstellings in al die gevalle van matige inflasie in relatiewe terme ooreenkom, is besluit om hul gesamentlik te hanteer.

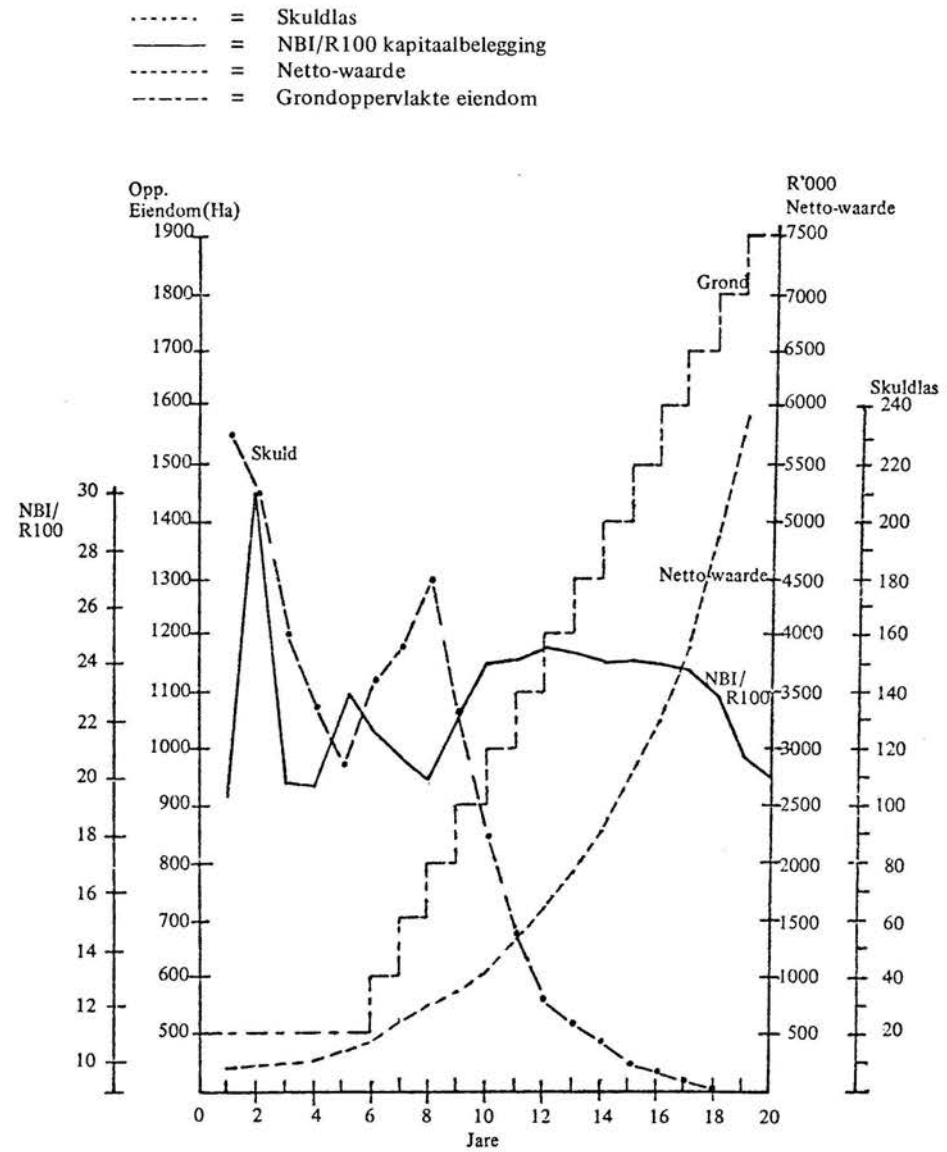
Figure 7.9, 7.10, 7.11 en 7.12 toon 'n eksponensiële groei in netto-waarde in al die gevalle. Dit is vergesel van 'n geleidelike toename in grondbesit en 'n dalende skuldilas. In al die gevalle is aankope van grond en masjienerie in 'n groot mate vanaf ongeveer die 8ste jaar op 'n kontantbasis onderneem.

Addisionele hektaar eiendom gee 'n wyer basis vanwaar inkomste gegenereer kan word. Terselfdertyd word die relatiewe verskil tussen konsumpsie en netto-inkome ener syds, en produksiekoste en totale omset andersyds, al hoe groter. Dit is dus logies dat die netto-waarde vlak neig om vinniger toe te neem namate die finansiële- en hulpbronnibasis van die onderneming toeneem.

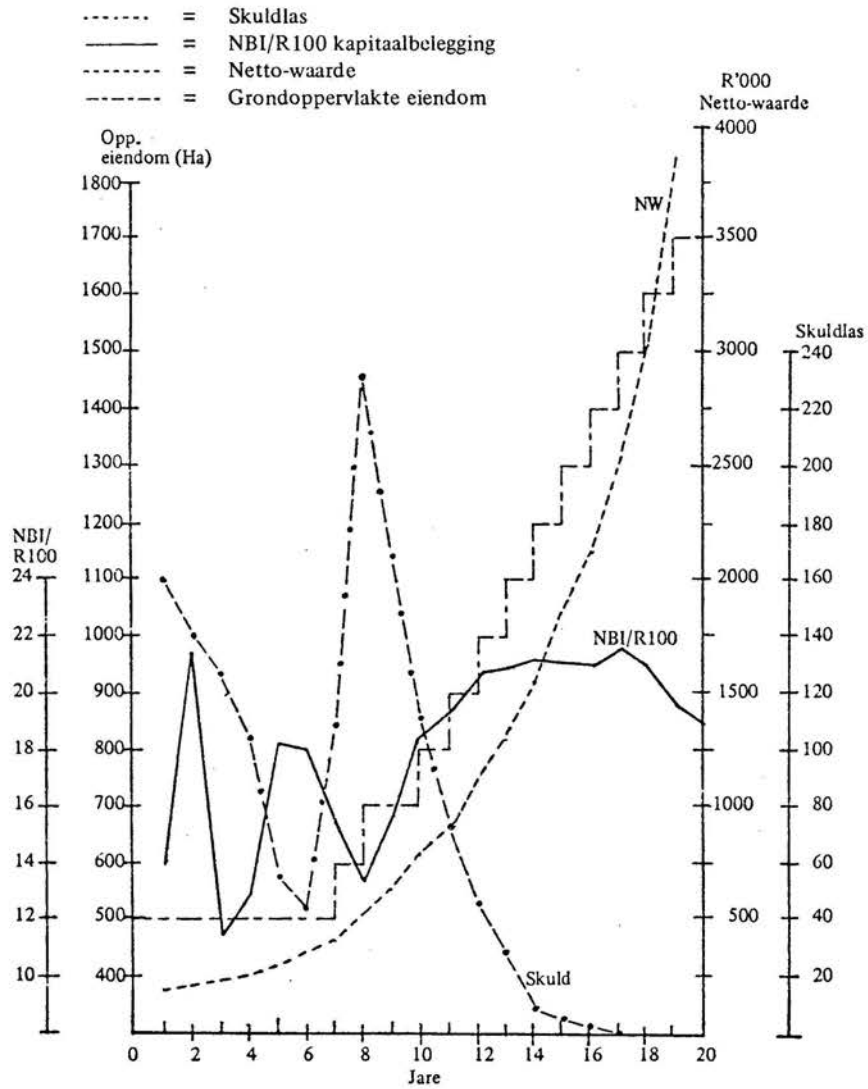
In al die gevalle is dit duidelik dat die eerste grondaankope eers na ongeveer vier tot sewe jaar geskied het. Dit kan in 'n mate toegeskryf word aan die effek wat die leningbeperkings op aankope sowel as die relatiewe groot skuldverpligtinge in die eerste paar jaar het. Die vroeëre grondaankope is deurgaans geassosieer met 'n verhoogde skuldilas in alle gevalle. Later het skuldilas 'n aanhoudende daling getoon hoewel grond steeds elke jaar aangekoop is. Die positiewe pryseffek het dus in 'n groot mate kontantaankope moontlik gemaak.

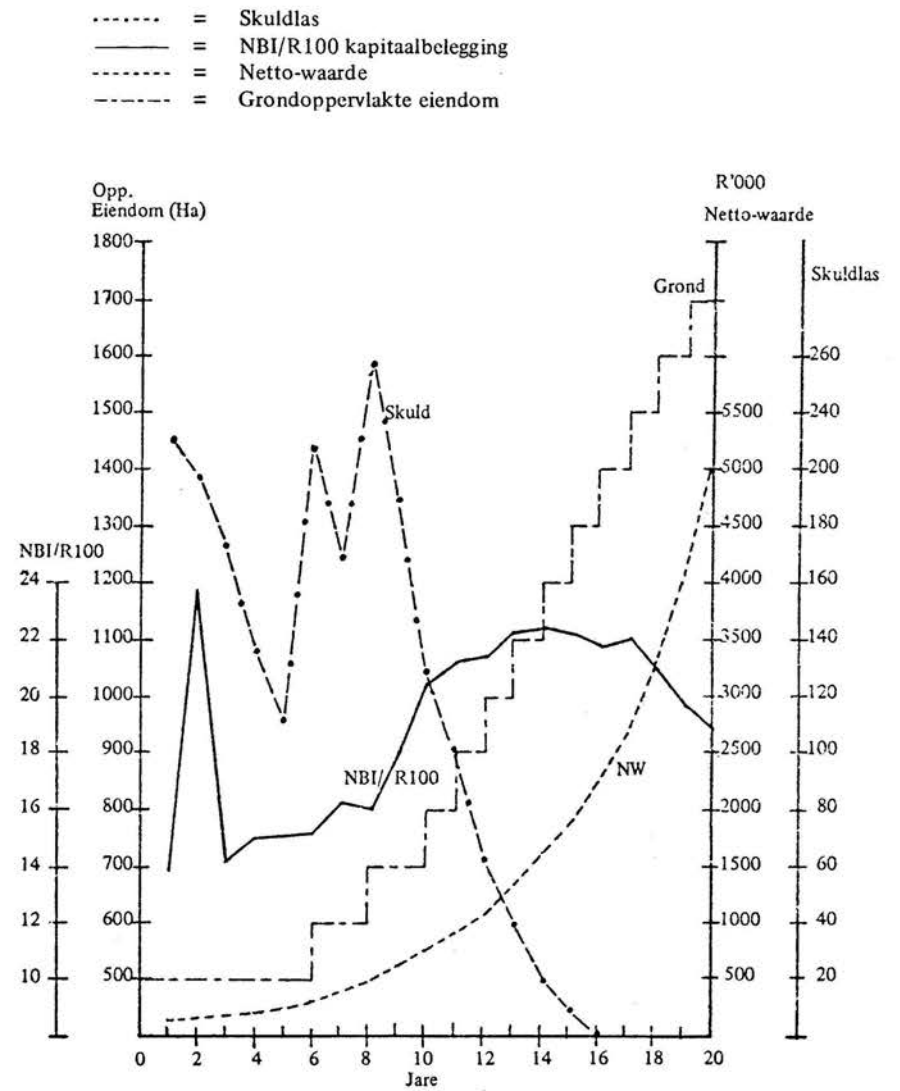
FIGUUR 7.9 Verloop van NBI/R100 kapitaalbelegging, netto-waarde, skuldias en oppervlakte eiendom vir die bogemiddelde gevestigde ondernemer onder die matige inflasietoestand (Beginsituasie 1, Bestuur 1).

FIGUUR 7.10 Verloop van NBI/R100 kapitaalbelegging, netto-waarde, skuldias en oppervlakte eiendom vir die bogemiddelde beginner-ondernemer onder die matige inflasietoestand (Beginsituasie 2, Bestuur 1).

FIGUUR 7.11 Verloop van NBI/R100 kapitaalbelegging, netto-waarde, skuldlas en oppervlakte eiendom vir die gemiddelde gevestigde ondernemer onder matige inflasietoestande (Beginsituasie 1, Bestuur 2).

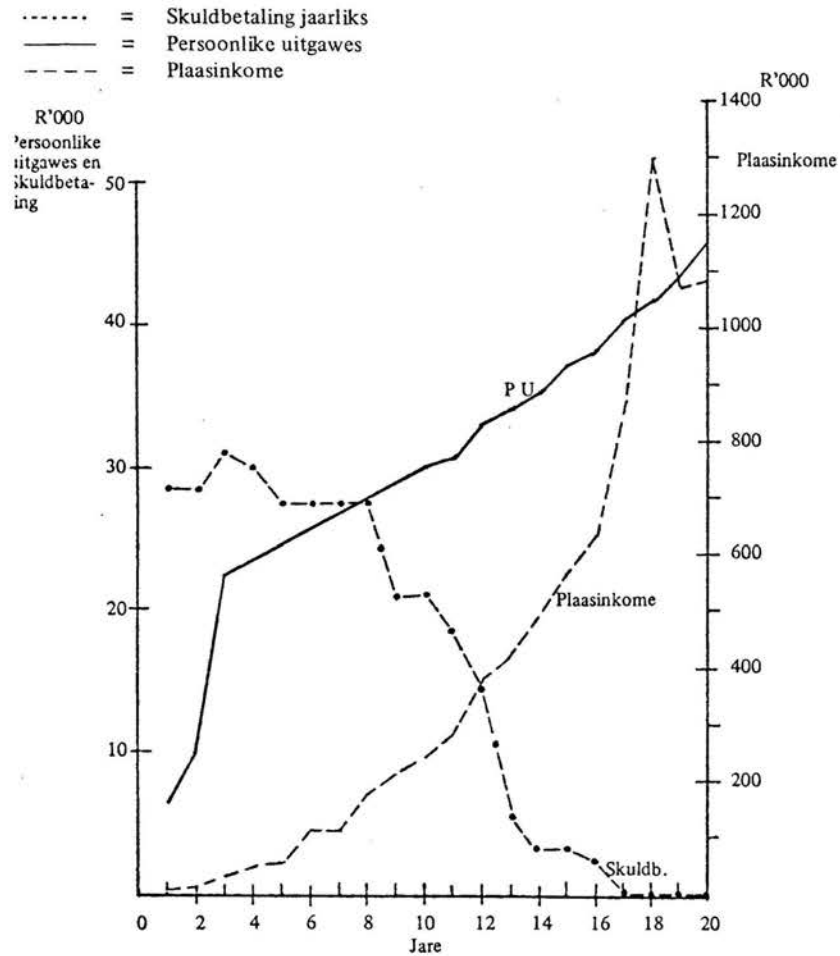
FIGUUR 7.12 Verloop van NBI/R100 kapitaalbelegging, netto-waarde, skuldlas en oppervlakte eiendom vir die gemiddelde beginner-ondernemer onder matige inflasietoestande (Beginsituasie 2, Bestuur 2).

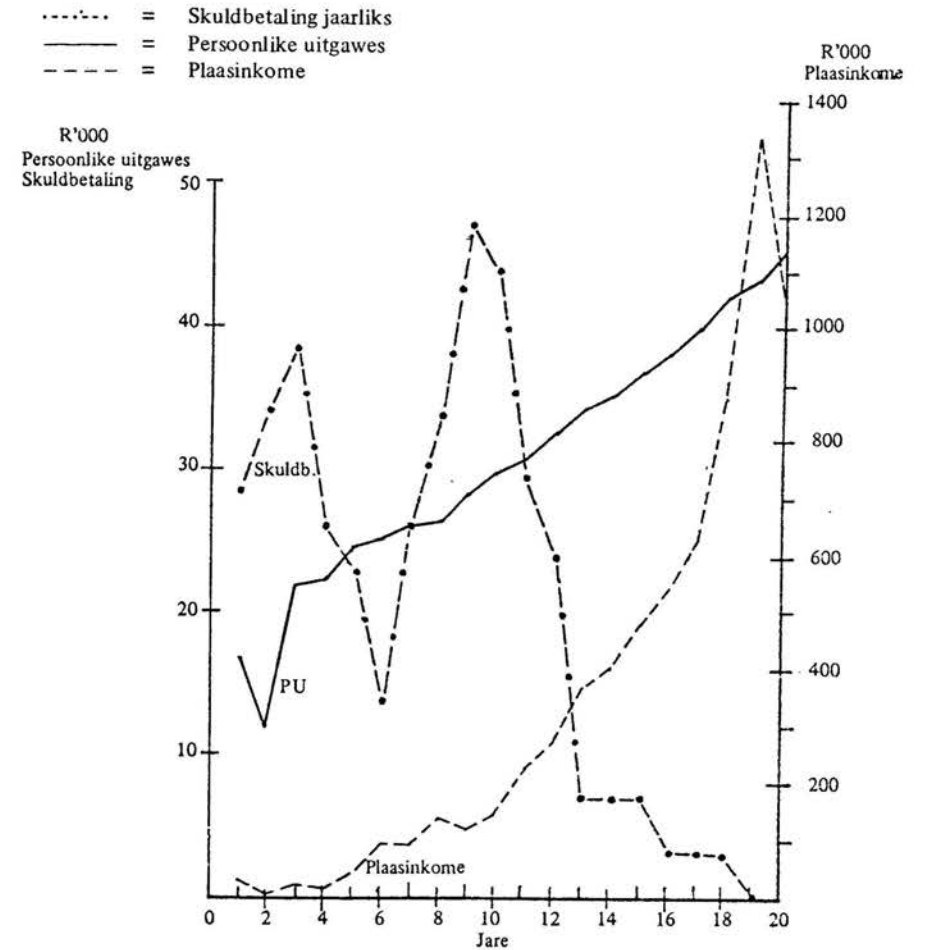
NBI per R100 kapitaalbelegging het in al die gevalle soortgelyke bewegings getoon. Dit is opmerklik dat beide skuldlas en rentabiliteit in die beginnerjare aansienlik gefluktueer het. Alhoewel dit nie heeltemal so duidelik blyk nie, wil dit voorkom asof die vroeë stadium (in die tweede jaar nadat grond aangekoop is) gekenmerk was deur 'n hoë skuldlas en lae NBI per R100 kapitaalbelegging. Dit is moeilik om hierdie verskynsel te verklaar aangesien geen rentebetaling by NBI in berekening gebring is nie. Dit is egter wel moontlik dat interne kapitaalbeperkings ten opsigte van lenings tot 'n tekort aan intermedieëre kapitaal kon gelei het. Dit is egter nie onwaarskynlik dat grondaankope met dalende NBI en stygende skuldlas verband hou nie. Met grondaankope word die belegging in grond en veral masjienerie uitgebrei wat tot gevolg het dat die kapitaalbelegging 'n relatief groter en vinniger toename toon as NBI (dus inisieel 'n groter toename in die deler as die vermenigvuldiger). Die daling in NBI na veral die 15de jaar is moontlik aan dieselfde verskynsel te wyte.

In die gevalle van matige inflasie behoort kontantuitgawes 'n besondere effek op die boerdery se uitbreidingsvermoë te hê. Weens inkomstebelastingsoorwegings asook vanuit 'n kontantvloei-oogpunt, is maatskappye in alle gevalle in die derde of vierde jare gevorm. Veral ten tye van matige inflasie sou maatskappyvorming 'n wenslike stap wees aangesien belasting op 'n hoë grenskoers betaal moet word. Dit is ook veral opmerklik hoe gou 'n onderneming hom in so 'n situasie bevind. Sodra 'n maatskappy gevorm word, word die ondernemer ook van 'n vaste reële inkomste verseker.

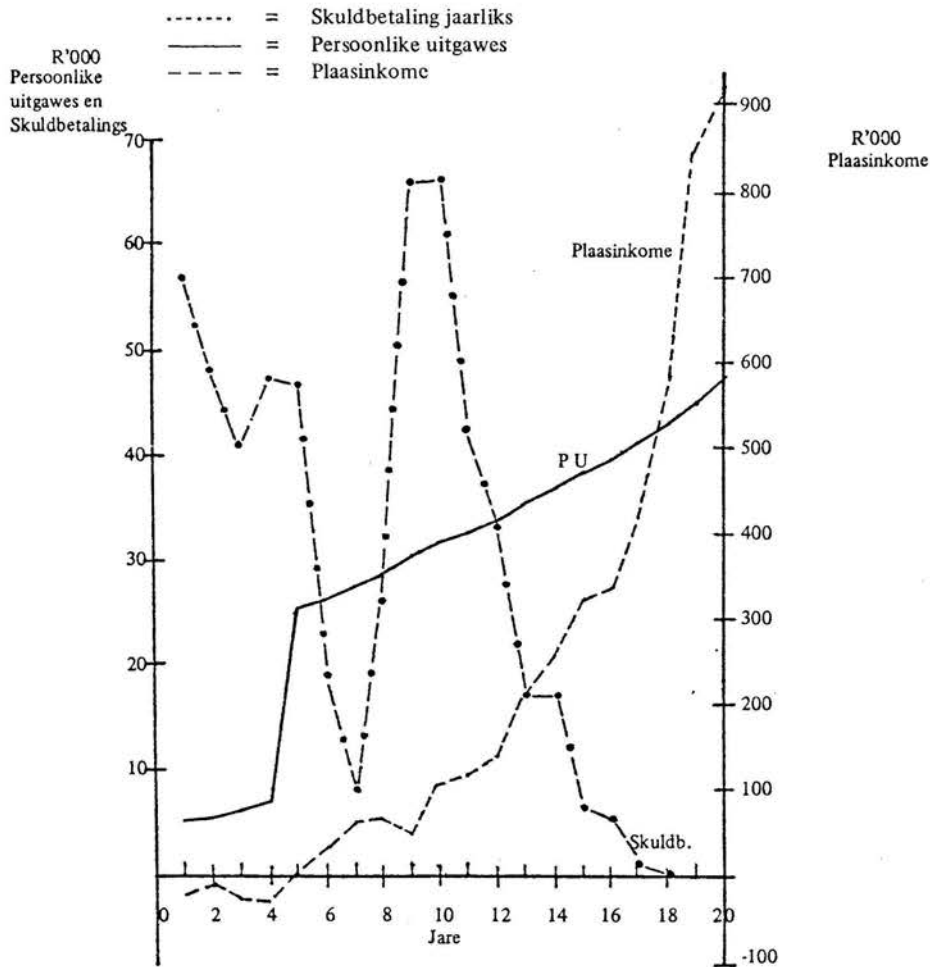
Figure 7.14 en 7.16 toon 'n merkwaardige ooreenkoms in die tydsverloop van skuldbetalings, plaasinkome en persoonlike uitgawes by die gemiddelde (bestuur 2) en bogemiddelde (bestuur 1) beginner-ondernemers (beginsituasie 2). Alhoewel die absolute vlakke verskil, is die relatiewe verloop dieselfde. As gevolg van die verskil in bestuursvermoë, is die skuldlas en dus die skuldbetalingsvlakke van die gemiddelde ondernemer heelwat hoër as die van die bogemiddelde ondernemer. Terselfdertyd is die absolute vlakke van plaasinkome noodwendig heelwat laer vir die gemiddelde boer. Hierdie verskynsel is moontlik daaraan toe te skryf dat die bogemiddelde ondernemer op die tydstip van verpligte toerustingvervanging en by grondaankope, oor redelike hoeveelhede kontant beskik het en nie so 'n groot lening soos die gemiddelde boer nodig nie. Namate die periode verleng, het die matige inflasie 'n toenemende positiewe effek vir die bogemiddelde teenoor die gemiddelde ondernemer en sy kontantposisie verbeter aanhoudend relatief tot die van die gemiddelde boer. 'n Aansienlike verskil in groei onder matige inflasietoestande tussen die gemiddelde en bogemiddelde ondernemers kan dus verwag word.

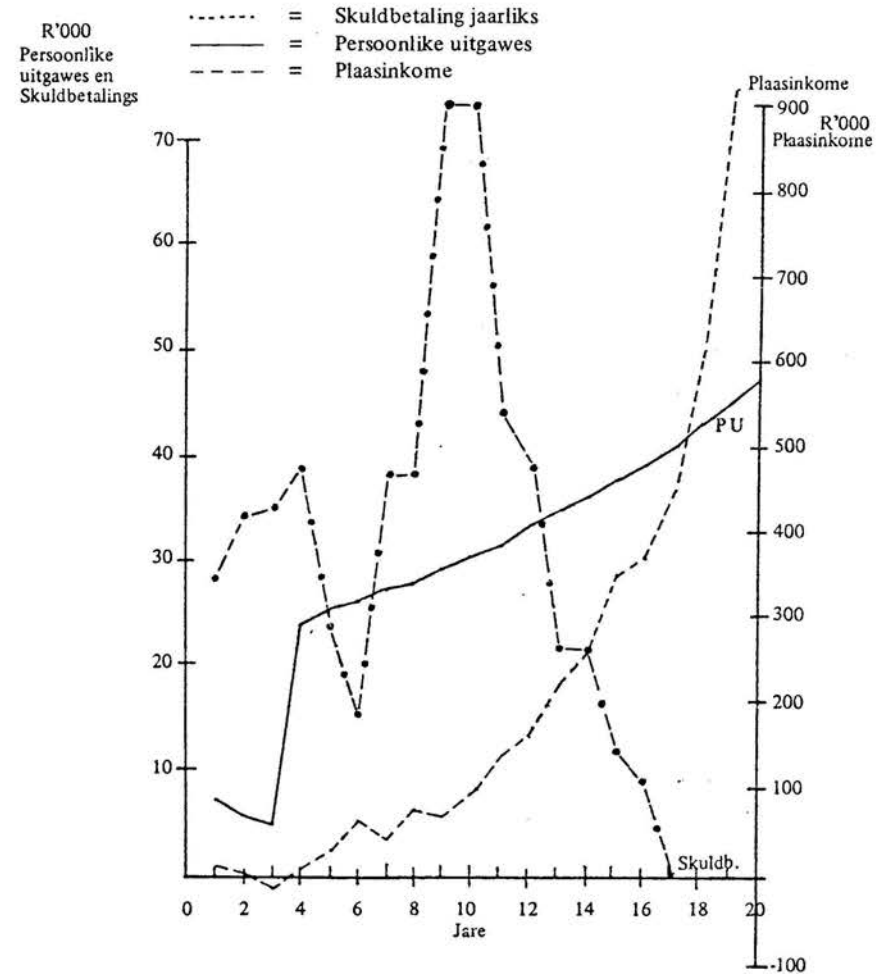
FIGUUR 7.13 Verloop van skuldbetaling, plaasinkome en persoonlike uitgawes vir die bogemiddelde gevestigde ondernemer onder matige inflasietoestande (Beginsituasie 1, Bestuur 1).

FIGUUR 7.14 Verloop van skuldbetaling, plaasinkome en persoonlike uitgawes vir die bogemiddelde beginner-ondernemer onder matige inflasietoestande (Beginsituasie 2, Bestuur 1).

FIGUUR 7.15 Verloop van skuldbetaling, plaasinkome en persoonlike uitgawes vir die gemiddelde gevestigde ondernemer onder matige inflasietoestande (Beginsituasie 1, Bestuur 2).

FIGUUR 7.16 Verloop van skuldbetaling, plaasinkome en persoonlike uitgawes vir die gemiddelde beginner-ondernemer onder matige inflasietoestande (Beginsituasie 2, Bestuur 2).

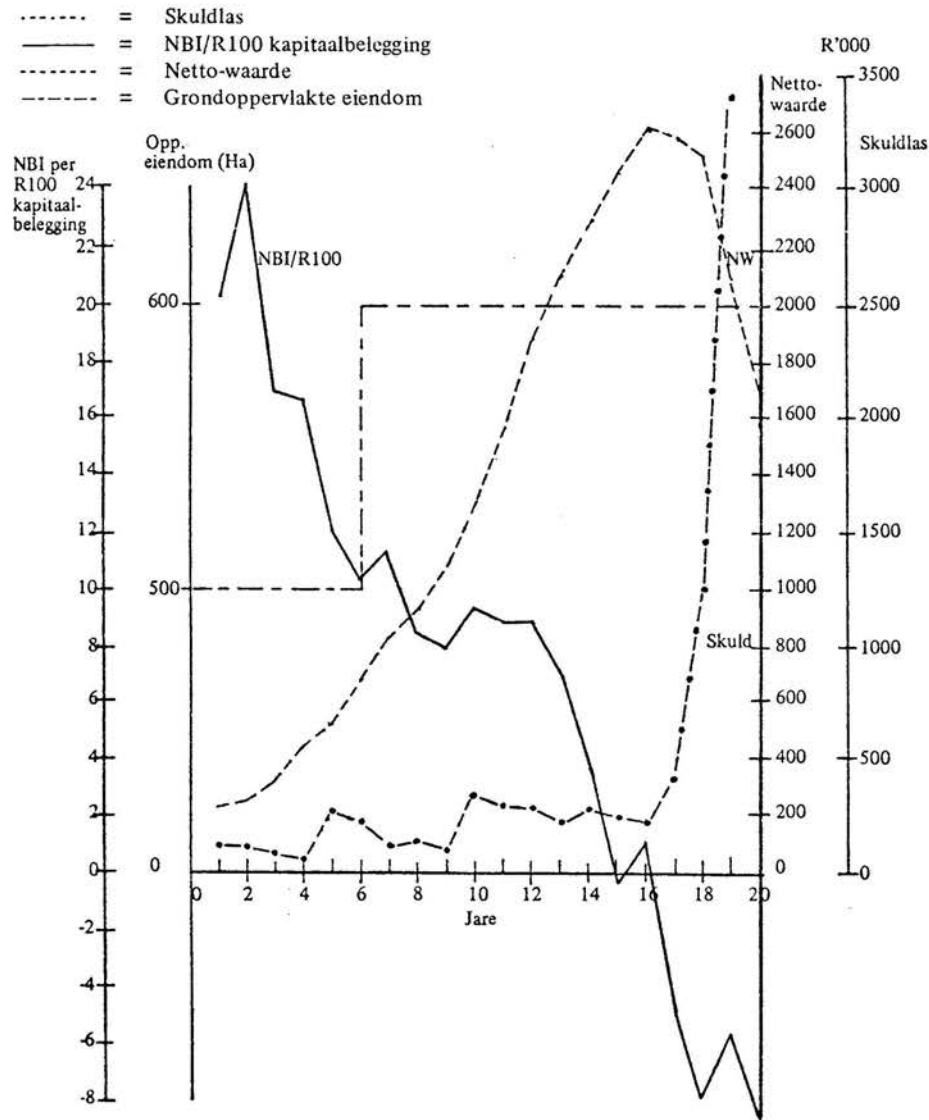
In die gevalle van die gevestigde ondernemers in figure 7.13 en 7.15 blyk daar weinig ooreenkoms te wees ten opsigte van skuldlas en skuldbetaling. Maatskappyvorming het reeds op die derde jaar vir die bogemiddelde en op die vyfde jaar vir die gemiddelde ondernemer plaasgevind. Daarna het persoonlike inkome teen die vooraf gespesifiseerde koers toegeneem. Die skuldlas van die gemiddelde ondernemer het op 'n stadium (jaar 8) 'n skerp styging getoon (sien figuur 7.11). Sy jaarlikse skulddelging het toegeneem en sy plaasinkome het afgeneem. Die skerp styging in skuldlas was enersyds as gevolg van grond-aankope en andersyds vanweë masjienerie- en toerustingaankope. Tegelykertyd het dit weer aan die bogemiddelde bestuurder 'n voorsprong gegee deurdat meer aankope op 'n kontantbasis kon geskied. Sy enigste verpligtinge was basies die wat hy aan die begin sowel as met sy eerste grondaankope gehad het. Die gemiddelde boer moes tot in sy agste jaar aktief nuwe vreemde kapitaal aantrek in teenstelling met die bogemiddelde boer wat slegs tot op sy vyfde jaar van nuwe vreemde kapitaal gebruik gemaak het.

Teen die einde van ongeveer die 17de jaar het alle skuld- en skuldbetalings ten einde geloop. Meer kontant is gevolglik vir verdere uitbreiding beskikbaar. Dit kan verwag word dat plaasinkome hierna teen 'n vinniger tempo sal toeneem. Die daling in plaasinkome in die geval van die bogemiddelde ondernemer in figuur 7.14 kan aan redelike groot vee-aankope toegeskryf word.

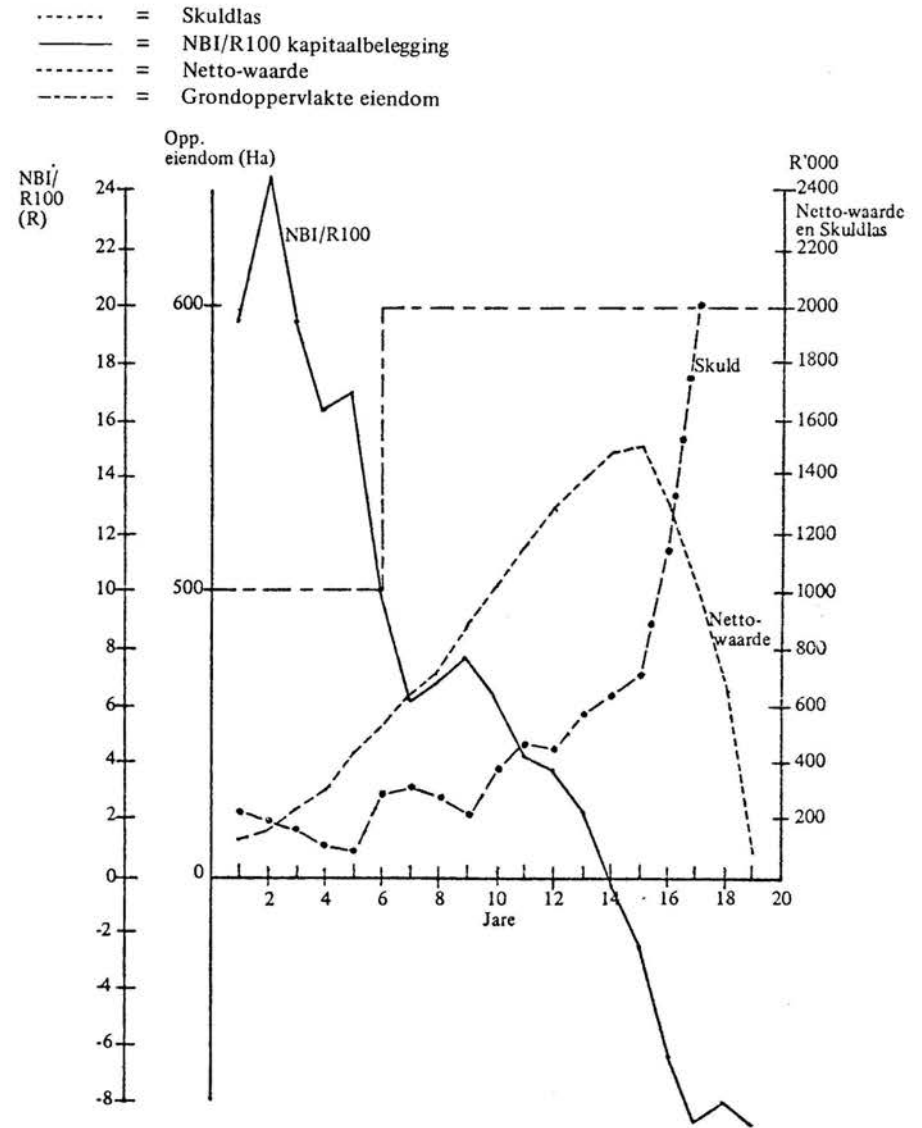
7.3.3 *Hoë inflasietoestand*

Figure 7.17; 7.18; 7.19 en 7.20 toon 'n algemene ooreenkoms in die verloop van netto-waarde, skuldlas en NBI per R100 kapitaalbelegging vir die vier beginsituasie/bestuursvermoë kombinasies.

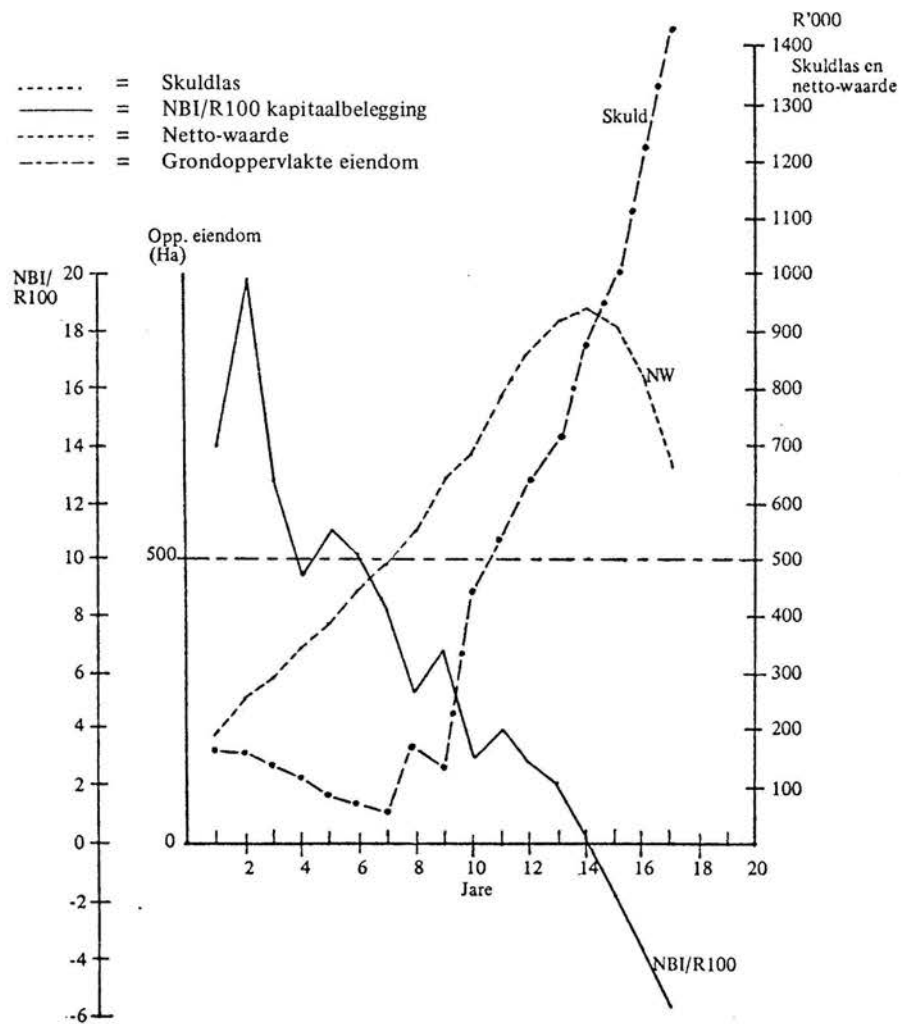
Enmalige grondaankope het by drie uit die vier gevalle plaasgevind, maar glad nie in die geval van die beginnerboer met gemiddelde bestuursvermoë nie. Wat by al die figure opmerklik is, is dat die netto-waarde tussen die 13de en 16de jaar 'n maksimum bereik en daarna skerp daal. Die toename in netto-waarde is hoofsaaklik te danke aan die grondappresiasie van 13,8 persent per jaar. Sodra netto-waarde sy hoogtepunt bereik, begin skuldlas aansienlik toe te neem. Uit 'n ontleding van die skuldlas blyk dit dat die effek van grondaankope (dit wil sê langtermynlenings) minimaal is. Die vervangingskoste van masjienerie en geboue, laat mediumtermynlenings egter aansienlik toeneem. Terselfdertyd neem korttermynlenings ook toe, aangesien, benewens die verhoogde bedryfsuitgawes, alle verpligtinge nagekom moet word en korttermynkrediet gebruik word om

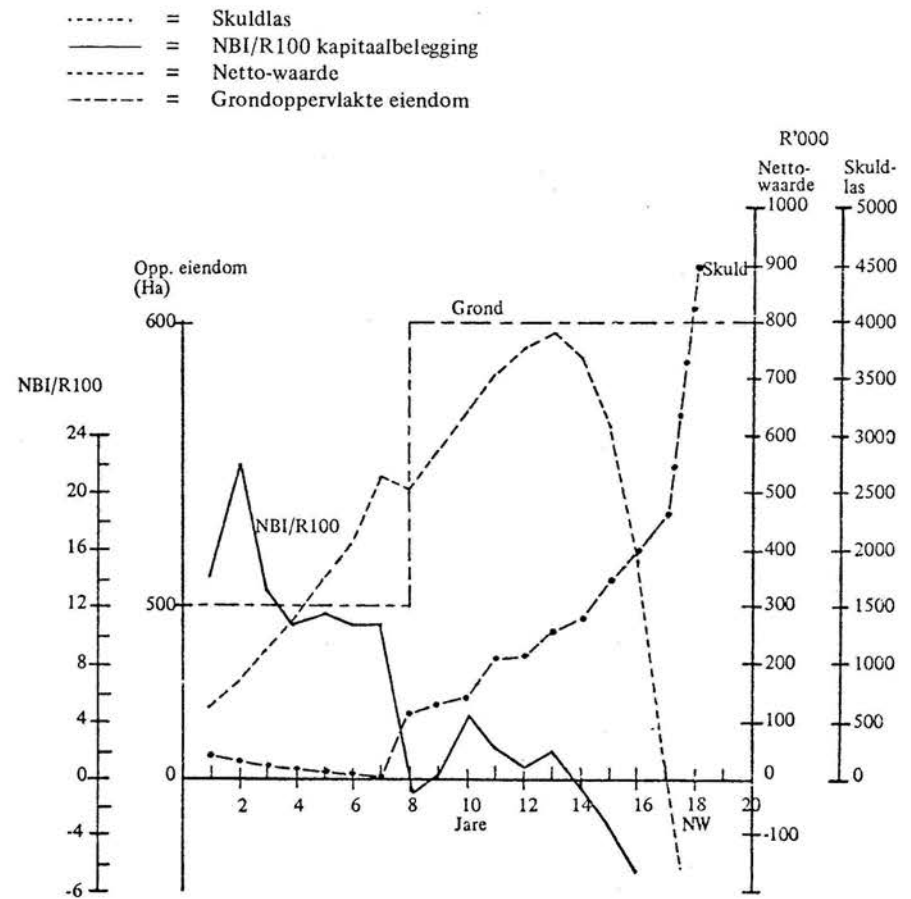
FIGUUR 7.17 Verloop van NBI/R100 kapitaalbelegging, netto-waarde, skuld en oppervlakte eiendom vir die bogemiddelde gevestigde ondernemer onder hoë inflasietoestande (Beginsituasie 1, Bestuur 1).

FIGUUR 7.18 Verloop van NBI/R100 kapitaalbelegging, netto-waarde, skuld en oppervlakte eiendom vir die bogemiddelde beginner-ondernemer onder hoë inflasietoestande (Beginsituasie 2, Bestuur 1).

FIGUUR 7.19 Verloop van NBI/R100 kapitaalbelegging, netto-waarde, skuldias en oppervlakte eiendom vir die gemiddelde gevestigde ondernemer onder hoë inflasietoestande (Beginsituasie 1, Bestuur 2).

FIGUUR 7.20 Verloop van NBI/R100 kapitaalbelegging, netto-waarde, skuldias en oppervlakte eiendom vir die gemiddelde beginner-ondernemer onder hoë inflasietoestande (Beginsituasie 2, Bestuur 2).

mediumtermynkrediet te delg. Die gevolg is 'n skerp afname in netto-waarde. Solank alle verpligtinge jaarliks nagekom kan word, en solank daar geen korttermynkredietbeperkings geplaas word nie (soos oorspronklik aanvaar is), kan die ondernemer aanhou teen. By die hoë inflasietoestand moet onder andere in gedagte gehou word dat opbrengste voortdurend toeneem (soos onder ander inflasietoestande); dat insetpryse relatief vinniger toeneem as produkpryse en dat hierdie relatiewe pryse die opbrengseffek oorskadu en die winsgewendheid per eenheid inset laat afneem. So 'n toestand sal noodwendig die skuldlas en netto-waarde nadelig beïnvloed.

By die hoë inflasietoestand blyk dit ook dat hoe breër die basis, hoe groter is potensiële probleme. Dit blyk dat hoe groter die onderneming (in terme van oppervlakte) hoe groter die druk wat op die totale hulpbronne geplaas word as gevolg van die groter oppervlakte waarop die negatiewe inflasiekoers sy nadelige uitwerking sal hê. Dit blyk verder dat grondverkope as gevolg van 'n onvoldoende satisfaksievlak gouer geskied het as wanneer grond nie aangekoop is nie.

Uit die figure blyk dit ook dat die NBI per R100 kapitaalbelegging deurgaans tussen die eerste en tweede jaar toeneem. Daarna neem dit feitlik aanhoudend af met kleinere onderbrekings.* Grondaankope word oor die algemeen gevolg deur 'n toename in netto-waarde, waarna 'n daling volg. Die sporadiese verbeterings is voorafgegaan deur besonder groot aankope van kapitaalitems in die vorige jaar. Die gevolg is groter depresiasie in die jaar van aankope (op dié items wat vinnig in die begin depresieer) en gevolglike laer NBI in verhouding tot die kapitaalbelegging. Die verloop van NBI dui enersyds op dalende rentabiliteit, maar andersyds ook op die ontoereikendheid van hierdie maatstaf. Dalende winsgewendheid word uitgedruk in terme van 'n aanhoudend stygende kapitaalbelegging wat onder andere kapitaalappresiasie insluit. Indien 'n gedeelte van die kapitaalappresiasie op grond in winste inkorporeer kon word, sou die rentabiliteit meer gunstig daar uitgesien het. Dit sou egter nie die uiteindelijke verswakking in netto-waarde en voortdurende stygende skuldlas kon verbloem nie.

Dit blyk ook vanuit die figure dat min of meer wanneer netto-waarde sy maksimum peil bereik, NBI daal tot nul. Solank as wat NBI groter is as nul, kan die onderneming steeds sy verpligtinge teenoor konsumpsie, skuldbetalings ens. minstens gedeeltelik dek. Daarna word dit alles gefinansier deur nuwe skuld en is produksie-aktiwiteite se

---

*Dit kan in 'n mate as volg verklaar word: Indien 'n bruto-inkomste van R100 en veranderlike koste van R50 veronderstel word; en indien produkpryse teen 8,0% en insetpryse met 13,0% per jaar toeneem, neem die bruto-marge in die eerste paar jaar in absolute terme toe, en sodra die effek van inflasie begin inwerk, neem dit teen 'n toenemende koers af. Winste neem dus misleidend toe aan die begin.

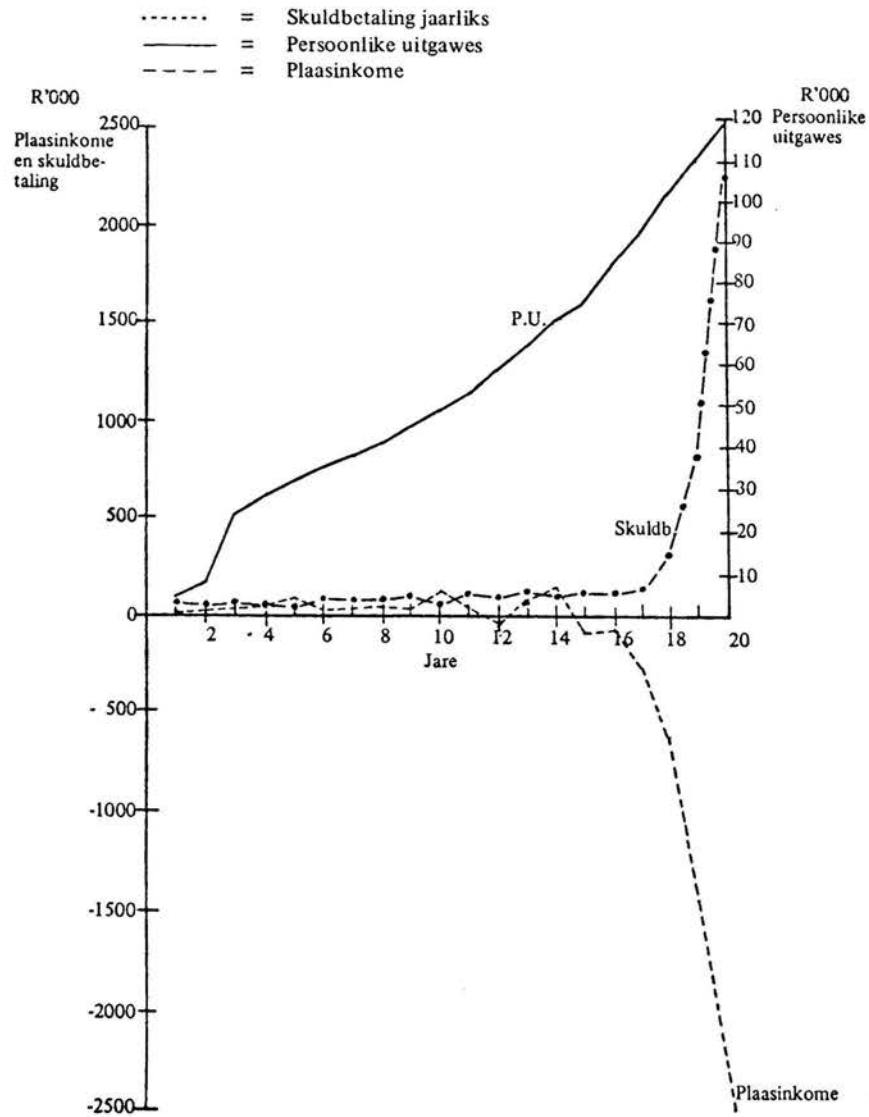
bydrae tot netto-waarde klaarblyklik negatief. 'n Negatiewe NBI moet lei tot 'n negatiewe beweging in netto-waarde. Daar kan egter nie beweer word dat 'n positiewe NBI noodwendig 'n stygende netto-waarde sal meebring nie. Laasgenoemde stelling word ook gestaaf in gevalle waar die ander inflasietoestande geheers het.

Ten tye van 'n hoë inflasietoestand kan verwag word dat die druk op die kontantvloei van die onderneming sal vererger, hoe langer so 'n toestand aanhou. Dit is by al die gevalle in figure 7.21 tot 7.24 baie duidelik dat toenemende skuldverpligtinge 'n baie sterk verband met dalende plaasinkome toon.

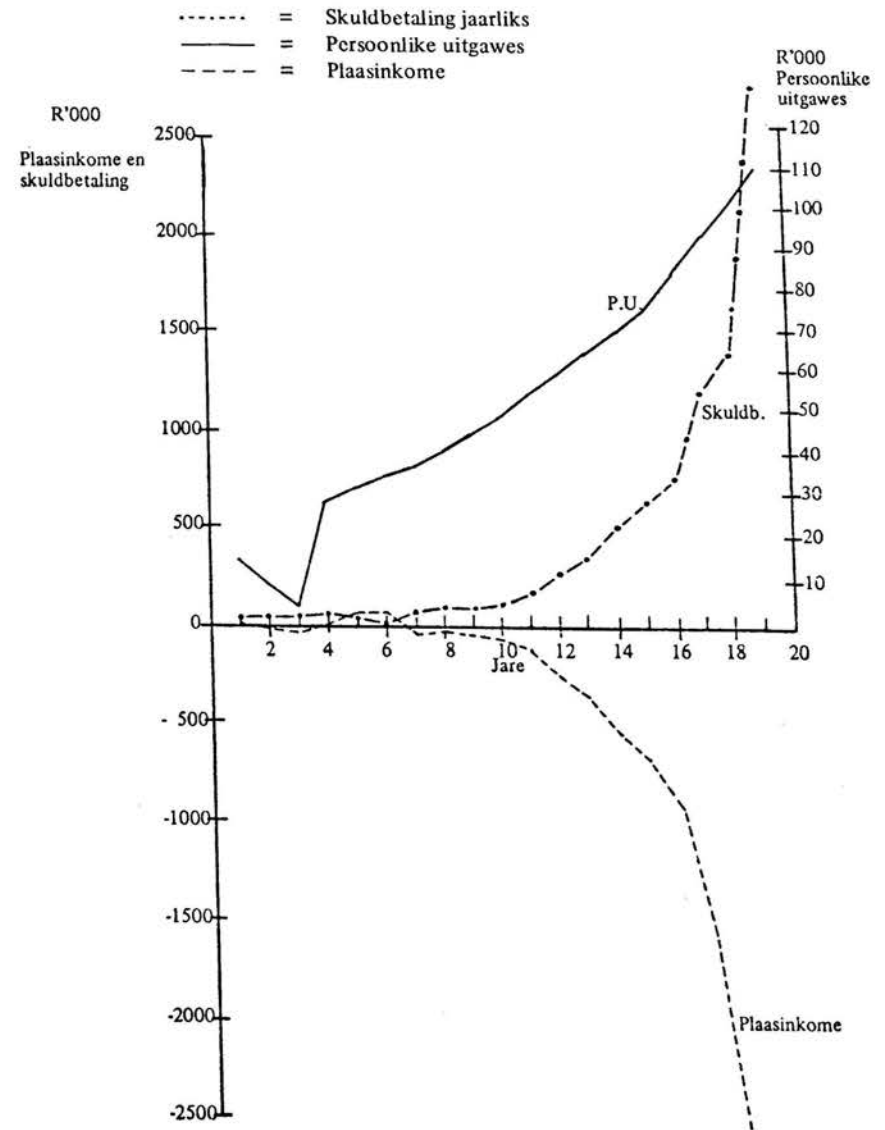
By die bogemiddelde beginner (beginsituasie 2, bestuur 1) en die bogemiddelde gevestigde produsent (beginsituasie 1, bestuur 1) het skuldbetalings en plaasinkome aanvanklik nie grootliks van mekaar verskil nie, en was plaasinkome positief. By die beginnerboer was plaasinkome sedert die sewende jaar egter deurgaans negatief; na die tiende jaar het plaasinkome aanhoudend skerp gedaal, en skuldbetalings skerp gestyg. By die gevestigde ondernemer is dieselfde twee stadia by onderskeidelik die 15de en 17de jare bereik. Onder toestande van gemiddelde bestuur, was plaasinkome vanaf die beginstadium oorwegend negatief (met uitsondering van twee of drie jaar) en by die negende of tiende jaar is ook 'n stadium van eksponensieel groeiende skuldbetalings en eksponensieel dalende plaasinkome bereik. Die dalende plaasinkome het op 'n verskerpende swak kontantposisie gedui wat toenemend negatief word en deur 'n skerp stygende skuldlas gefinansier moes word. Die breër basis waaroor die inflasie strek, inagnemende veral dat insetpryse relatief tot produkpryse styg, het tot gevolg dat die onderneming op 'n korttermynbedryfsvlak van een enkele jaar verliese begin toon het (soos wat die negatiewe NBI in die onderskeie gevalle ook aandui). Dit het dus beteken dat die normale vervanging van toerusting sowel as skulddelging te midde van 'n dalende (en negatiewe) rentabiliteit gedoen is.

Tabel 7.6 toon die verloop van skuldbetalings onder die hoë inflasietoestand vir strategie 3, leningsbeperking 1. Daaruit blyk dat die gevestigde bogemiddelde ondernemer normale medium- en langtermynverpligtinge het en dat hy sy jaarlikse korttermyn bedryfsuitgawes met die beskikbare kontant kan finansier. Die bogemiddelde beginnerboer het egter reeds in die 10de jaar van korttermynkrediet begin gebruik maak en het dit algaande toegeneem tot meer as R500 000 in die 15de jaar. Uit beide die bogemiddelde bestuursgevalle blyk daar reeds op bepaalde stadiums aansienlike mediumtermynskulddelging plaas te vind. Die belangrikheid van korttermynkrediet neem weer toe vanaf geen krediet in die vyfde jaar tot 90 persent van totale skulddelging van R560 000 in die 15de jaar.

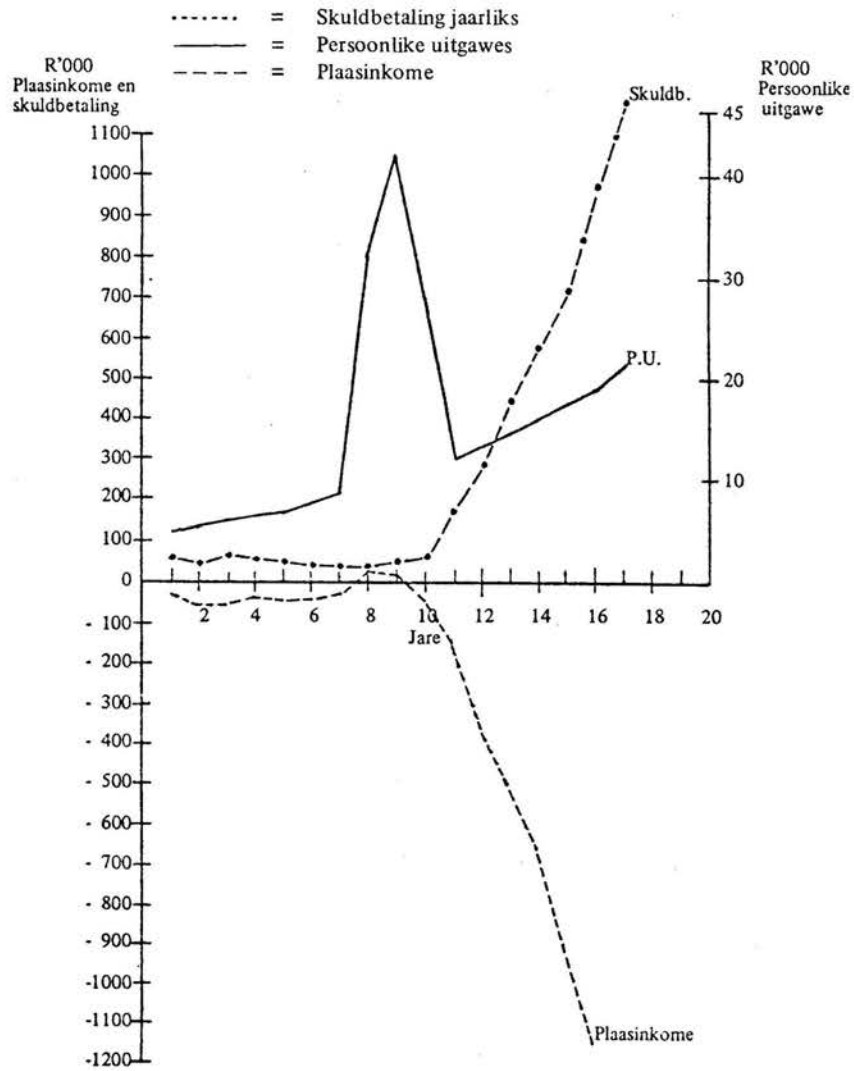

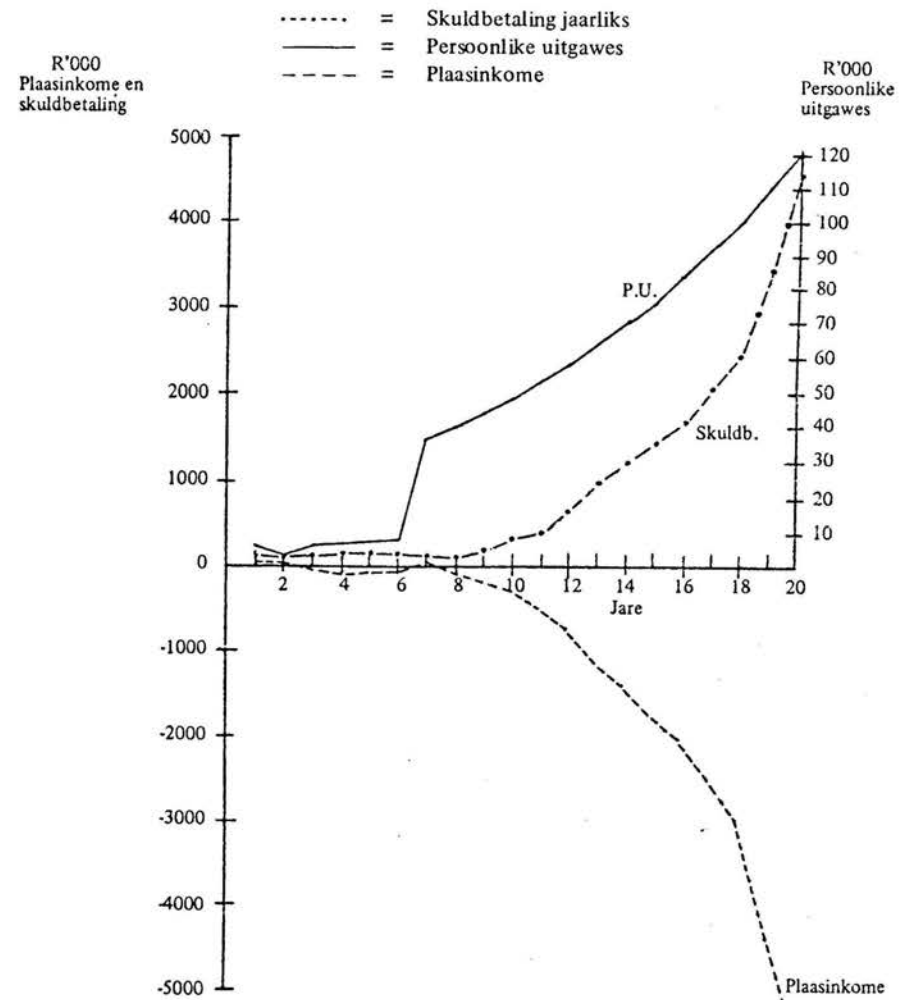
FIGUUR 7.21 Verloop van skuldbetaling, plaasinkome en persoonlike uitgawes vir die bogemiddelde gevestigde ondernemer onder hoë inflasietoestande (Beginsituasie 1, Bestuur 1).

FIGUUR 7.22 Verloop van skuldbetaling, plaasinkome en persoonlike uitgawes vir die bogemiddelde beginner-ondernemer onder hoë inflasietoestande (Beginsituasie 2, Bestuur 1).

FIGUUR 7.23 Verloop van skuldbetaling, plaasinkome en persoonlike uitgawes vir die gemiddelde gevestigde ondernemer onder hoë inflasietoestande (Beginsituasie 1, Bestuur 2)

FIGUUR 7.24 Verloop van skuldbetaling, plaasinkome en persoonlike uitgawes vir die gemiddelde beginner-ondernemer onder hoë inflasietoestande (Beginsituasie 2, Bestuur 2)

Tabel 7.6 – Jaarlikse skuldbetalings by verskillende beginsituasies en bestuursvermoëns (Strategie 3, leningsbeperking 1)

Bestuur 1 Beginsituasie 1

Jaar	Skuldbetalings			
	Korttermyn	Mediumtermyn	Langtermyn	Totaal
	Rand			
5	0	17 026	9 224	26 251
10	0	13 475	10 155	23 630
15	0	78 131	17 202	95 333

Bestuur 1 Beginsituasie 2

5	0	11 318	12 601	23 919
10	16 772	57 494	17 935	92 200
15	501 835	37 991	18 601	558 427

Bestuur 2 Beginsituasie 1

5	30 657	15 455	9 463	55 576
10	12 868	38 723	6 363	57 955
15	667 494	86 402	5 535	759 430

Bestuur 2 Beginsituasie 2

5	37 054	11 318	12 134	60 506
10	186 444	110 234	17 507	314 185
15	1 350 813	65 319	20 655	1 436 786

In die gevalle van die gemiddelde beginnerboer (bestuur 2, beginsituasie 2), blyk die situasie veral ten opsigte van korttermynkrediet reeds vanaf die 10de jaar of vroeër krities te wees. Vir die gemiddelde gevestigde ondernemer (beginsituasie 1) blyk dit van tussen die 10de en die 15de jaar krities te word. Aansienlike mediumtermynkredietverpligtinge moet egter nagekom word en dit blyk 'n besondere knelpunt vanuit 'n likiditeitsoogpunt te wees. Die rede is dat indien hierdie verpligtinge hoog word, korttermynkrediet wat jaarliks afgelos moet word, gebruik moet word. Korttermynkrediet-

Tabel 7.6 – Jaarlikse skuldbetalings by verskillende beginsituasies en bestuursvermoëns (Strategie 3, leningsbeperking 1)

Bestuur 1 Beginsituasie 1

Jaar	Skuldbetalings			
	Korttermyn	Mediumtermyn	Langtermyn	Totaal
	Rand			
5	0	17 026	9 224	26 251
10	0	13 475	10 155	23 630
15	0	78 131	17 202	95 333

Bestuur 1 Beginsituasie 2

5	0	11 318	12 601	23 919
10	16 772	57 494	17 935	92 200
15	501 835	37 991	18 601	558 427

Bestuur 2 Beginsituasie 1

5	30 657	15 455	9 463	55 576
10	12 868	38 723	6 363	57 955
15	667 494	86 402	5 535	759 430

Bestuur 2 Beginsituasie 2

5	37 054	11 318	12 134	60 506
10	186 444	110 234	17 507	314 185
15	1 350 813	65 319	20 655	1 436 786

In die gevalle van die gemiddelde beginnerboer (bestuur 2, beginsituasie 2), blyk die situasie veral ten opsigte van korttermynkrediet reeds vanaf die 10de jaar of vroeër krities te wees. Vir die gemiddelde gevestigde ondernemer (beginsituasie 1) blyk dit van tussen die 10de en die 15de jaar krities te word. Aansienlike mediumtermynkredietverpligtinge moet egter nagekom word en dit blyk 'n besondere knelpunt vanuit 'n likiditeitsoogpunt te wees. Die rede is dat indien hierdie verpligtinge hoog word, korttermynkrediet wat jaarliks afgelos moet word, gebruik moet word. Korttermynkrediet-

In die hoë inflasietoestand het gevestigde en beginner bogemiddelde onderne-
mers reeds in die derde en vierde jare maatskappy gevorm. In die geval van die gemid-
delde beginner-ondernemer is 'n maatskappy in die sewende jaar gevorm. Dit het
(figuur 7.24) daartoe gelei dat die plaasinkome tydelik vir dieselfde jaar positief geword
het. Daarna het dit weer teruggegaan na 'n negatiewe peil. Alhoewel die voordeel van 'n
konstante reële bruto-inkomste verkry is, het die toestand van die bron van daardie in-
komste, naamlik die onderneming, versleg. By die gemiddelde gevestigde ondernemer
is geen maatskappy gevorm nie en is die onderneming in die 17de jaar, vanweë 'n on-
bevredigende satisfaksievlak, verkoop.

7.4 Vergelyking van die groeipatrone tussen die verwysingsgevalle en die boerderysituasies

Ten einde die resultate sinvol te vergelyk, word die gevalle wat op 'n sekere ver-
wysingsgeval betrekking het, in 'n stelsel van indekse uitgedruk. Daarin word die be-
paalde verwysingsvlak wat geselekteer is, as die basis beskou en is indekse ontwikkel vir
die veranderlikes wat oppervlakte besit en -gehuur, asook netto-waardevlak, aandui.
Hierdie inligting word vir die eerste, vyfde, 10de en 15de jare vir elke bestuursvlak, in-
flasie-toestand en beginsituasie verstrekk. Die doel van hierdie vergelykings is onder
andere om die relatiewe effek van verskillende veranderlikes op groei, sowel as die groei-
pad, te bepaal.

7.4.1 *Bogemiddelde gevestigde ondernemer* (Beginsituasie 1, Bestuur 1)

In hierdie afdeling sal die volledige metodiek wat ook in die ander gevalle
gevolg is, geïllustreer word. In tabelle 7.7, 7.8 en 7.9 word die netto-waardes oor 'n
periode van 20 jaar vir elke grondverkrygingstrategie en leningsbeperking vir 'n boge-
middelde gevestigde ondernemer by verskillende inflasiekoerse in terme van grond-
verkrygingstrategie 3, leningsbeperking 1 se resultate uitgedruk. Die bespreking sal egter
hoofsaaklik tot die 15de jaar beperk word.

Tabel 7.7 – Indekse van netto-waarde van verskillende strategieë en leningsbeperkings uitgedruk in verhouding tot verwysingsgeval. (Geen inflasie-toestand, bogemiddelde gevestigde ondernemer).

Strategie	LB*	Jaar				
		1	5	10	15	20
		Verwysingsgevalwaardes (R '000)				
		217,2	349,1	633,9	985,6	1 562,2
1	1	100	97	91	69	44
	2	103	103	86	58	33
2	1	100	99	109	116	123
	2	103	102	107	114	117
3	1	100	100	100	100	100
	2	103	109	105	104	110
4	1	100	97	89	69	54
	2	103	105	99	81	72
5	1	100	100	100	100	100
	2	103	103	101	98	100

*LB = Leningsbeperking

Tabel 7.8 – Indekse van netto-waarde van verskillende strategieë en leningsbeperkings uitgedruk in verhouding tot verwysingsgeval. (Matige inflasie, bogemiddelde gevestigde ondernemer).

Strategie	LB*	Jaar				
		1	5	10	15	20
		Verwysingsgevalwaardes (R '000)				
		216,9	470,8	1 458,1	3 486,2	8 242,6
1	1	100	95	76	62	60
	2	104	106	74	59	60
2	1	100	95	91	89	86
	2	104	105	92	89	86
3	1	100	100	100	100	100
	2	103	117	98	96	96
4	1	100	95	82	71	70
	2	103	108	84	73	72
5	1	100	100	100	100	100
	2	104	105	93	92	94

*LB = Leningsbeperking

Tabel 7.9 – Indekse van netto-waarde van verskillende strategieë en leningsbeperkings uitgedruk in verhouding tot verwysingsgeval. (Hoë inflasie, bogemiddelde gevestigde ondernemer).

Strategie	LB*	Jaar				
		1	5	10	15	20
		Verwysingsgevalwaardes (R '000)				
		215,3	536,2	1 326,5	2 458,3	1 729,0
1	1	100	100	70	32	-178
	2	103	60	75	28	-134
2	1	100	102	126	133	248
	2	103	104	105	106	169
3	1	100	100	100	100	100
	2	102	118	112	119	192
4	1	100	100	91	79	4
	2	102	72	101	43	-243
5	1	100	100	100	100	100
	2	103	102	96	76	7

*LB = Leningsbeperking

In tabel 7.10 word die 15de jaar se indeks vir elke inflasiekoers geneem en bymekaargetel ten einde te bepaal watter strategie die beste vaar. In tabelle 7.11, 7.12 en 7.13 word die grondoppervlakke besit as die kriterium geneem by die verskillende inflasiekoerse terwyl die som van die indekse van elke 15de jaar in tabel 7.14 aangegee word.

In die toestand sonder inflasie blyk dit volgens tabel 7.7 dat die verhouding tussen strategieë 2, 3 en 5 relatief min verander het, hoewel boere wat strategie 2 gevolg het, vanaf die 10de jaar beter af sou wees as die wat strategieë 3 en 5 gevolg het. Hierteenoor sou strategie 1 en in 'n mindere mate strategie 4, oor die verloop van jare toenemend swakker vaar ten opsigte van netto-waardes. Tussen die 15de en 20ste jaar in die geval van leningsbeperking 1, en die 10de en 15de jaar in die geval van leningsbeperking 2, sou boere met strategie 1, ook wat netto-waarde betref, begin swak afsteek teen die wat strategie 4 volg, en veral strategie 2 in verhouding tot die waarde (R985 600) van die verwysingsgeval. Strategie 4 het konseptueel in 'n groot mate met strategie 1 ooreengestem, omdat grond slegs elke vyfde jaar aangekoop kon word en huur dus intussen die enigste uitweg vir uitbreiding was.

Tabel 7.10 – Indekse van netto-waardes op 15de jaar vir alle inflasietoestande by verskillende strategieë en leningsbeperkings vir die gevestigde bogemiddelde ondernemer

Strategie	LB*	Geen inflasie	Matige inflasie	Hoë inflasie	Totaal
1	1	69	62	32	163
	2	58	59	28	145
2	1	116	89	133	338
	2	114	89	106	309
3	1	100	100	100	300
	2	104	96	119	319
4	1	69	71	79	219
	2	81	73	43	197
5	1	100	100	100	300
	2	98	92	76	263

*LB = Leningsbeperking

Tabel 7.11 – Indekse van eiendom besit van verskillende strategieë en leningsbeperkings uitgedruk in verhouding tot verwysingsgeval. (Geen inflasie, bogemiddelde gevestigde ondernemer).

Strategie	LB*	Jaar				
		1	5	10	15	20
		Verwysingsgeval (Hektaar)				
		500	600	900	1 400	1 800
1	1	100	83	56	36	28
	2	100	83	56	36	28
2	1	100	100	122	114	111
	2	100	100	111	107	111
3	1	100	100	100	100	100
	2	120	117	111	107	106
4	1	100	83	67	50	44
	2	120	100	78	57	50
5	1	100	100	100	100	100
	2	100	83	100	100	100

*Leningsbeperking

Tabel 7.12 – Indekse van eiendom besit van verskillende strategieë en leningsbeperkings uitgedruk in verhouding tot verwysingsgeval. (Matige inflasie, bogemiddelde gevestigde ondernemer).

Strategie	LB*	Jaar				
		1	5	10	15	20
		Verwysingsgeval (Hektaar)				
		500	600	1 100	1 600	2 100
1	1	100	83	45	31	24
	2	100	83	45	31	24
2	1	100	100	100	100	100
	2	100	100	100	100	100
3	1	100	100	100	100	100
	2	120	133	109	106	100
4	1	100	83	55	44	38
	2	120	100	64	50	43
5	1	100	100	100	100	100
	2	100	100	100	100	100

*LB = Leningsbeperking

Tabel 7.13 – Indekse van eiendom besit van verskillende strategieë en leningsbeperkings uitgedruk in verhouding tot verwysingsgeval. (Hoë inflasie, bogemiddelde gevestigde ondernemer).

Strategie	LB*	Jaar				
		1	5	10	15	20
		Verwysingsgeval (Hektaar)				
		500	600	600	600	600
1	1	100	83	83	83	83
	2	100	83	83	83	83
2	1	100	83	150	150	150
	2	100	83	117	133	133
3	1	100	100	100	100	100
	2	120	117	133	133	133
4	1	100	83	100	100	100
	2	120	100	117	117	117
5	1	100	100	100	100	100
	2	100	100	100	100	100

*LB = Leningsbeperking

Tabel 7.14 – Indekse van oppervlakte eiendom besit op 15de jaar vir alle inflasietoestande by verskillende strategieë en leningsbeperrings vir die gevestigde bogemiddelde ondernemer.

Strategie	LB*	Geen inflasie	Matige inflasie	Hoë inflasie	Totaal
1	1	36	31	83	150
	2	36	31	83	150
2	1	114	100	150	364
	2	107	100	133	340
3	1	100	100	100	300
	2	107	106	133	346
4	1	50	44	100	194
	2	57	50	117	224
5	1	100	100	100	300
	2	100	100	100	300

*LB = Leningsbeperrking

Soortgelyke verskynsels het ook, op sekere uitsonderings na, voorgekom in die gevalle van matige en hoë inflasie. By matige inflasie (waar produkpryse vinniger as insetpryse styg) was daar by leningsbeperrking 1 geen verskille tussen strategieë 3 en 5 nie; die meer konserwatiewe strategie 2 het in 'n groot mate met die twee ooreengestem in terme van netto-waarde, maar tog ietwat swakker gevaar. By leningsbeperrking 2 was daar wel kleinere verskille tussen strategieë 3 en 5. Strategie 2 het marginaal swakker gevaar. Strategieë 1 en 4 het weer tot aansienlike laer netto-waardes gelei. Weer eens het strategie 1 veral vanaf ongeveer jaar 10 aansienlik swakker gevaar as strategie 4.

In die hoë inflasietydperk (waar insetpryse vinniger styg as produkpryse) het strategie 2 onder leningsbeperrking 1 aansienlik beter gevaar as strategieë 3 en 5. Onder leningsbeperrking 2 het strategie 3 veral sedert die 10de jaar beter gevaar as strategie 5. Weer eens het resultate van veral strategie 1, maar ook strategie 4, baie swak vergelyk met die ander – met die uitsondering van jaar 20, met leningsbeperrking 2 het strategie 1 weer swakker resultate gelewer as strategie 4. Dit kan dus veral by die hoë inflasietoestand waargeneem word dat die huurstrategie 1 'n aansienlike agterstand ten opsigte van die verwysingsgeval toon, terwyl kontantgrondaankope (strategie 2) 'n aansienlike

voorsprong geniet (naamlik 33 persent bokant die verwysingsvlak van R2 458 300). Die strategieë daarmee geassosieer dat huur of byhuur van grond in sekere gevalle bo aankoop verkies word, het dus onder alle omstandighede soos in die model behandel, swakker gevaar as die strategieë waar aankope voorrang bo huur geniet het. Dit blyk ook dat die variasie tussen die verskillende strategieë veral vanaf die middeljare vinnig toeneem.

Uit die interaksie tussen leningsbeperkings en strategieë blyk dit dat daar by matige inflasie relatief min verskille tussen leningsbeperkings bestaan. By geen inflasie was daar ook weinig verskille tussen strategieë 2, 3 en 5. By strategie 1 was daar wel 'n verskil waar leningsbeperking 1 beter as leningsbeperking 2 gevaar het en by strategie 4 waar die teenoorgestelde waargeneem is. Tydens hoë inflasie het leningsbeperking 1 beter gevaar in strategieë 1, 2, 4 en 5 terwyl leningsbeperking 2 weer by strategie 3 beter gevaar het. Die meer liberale leningsbeperking 2 het dus ook met die meer liberale strategie tydens die hoë inflasietoestand gepaard gegaan.

Tabelle 7.15, 7.16 en 7.17 toon aansienlike verskille in skuldslaspatrone oor tyd tussen die verskillende strategieë – nie-teenstaande ooreenkomste in netto-waardes tussen strategieë 2, 3 en 5. Huurstrategie 1 onder die geen- en matige inflasietoestande het aansienlik vinniger afnames in skuldslas meegebring, as enige van die ander strategieë. Hierdie toestand kan grotendeels daaraan toegeskryf word dat geen langtermynlenings aangegaan is nie. Dieselfde waarneming kan gemaak word ten opsigte van strategie 2 waar geen langtermynlenings ten opsigte van grondaankope aangegaan word nie; en strategie 4 waar daar slegs elke vyfde jaar grond aangekoop word. Strategie 3, veral indien dit saamgaan met leningsbeperking 2, is gemik op vroeë en vinnige grondaankope. Dit bring mee dat dit lei tot snelle inisiële akkumulاسie van skuld; na 'n langer tydperk (10 jaar of langer) is die skuldslas geassosieer met hierdie strategie / leningsbeperkingkombinasie by geen of matige inflasie, nie noodwendig hoër as met ander strategieë nie.

Tabel 7.17 behandel die hoë inflasietoestand. Hier het die verwysingsgeval (strategie 3, leningsbeperking 1) en strategie 5, leningsbeperking 1 die laagste skuldslas aan die einde van die periode getoon. In die middeljare het al drie die ander strategieë 'n relatief laer skuldslas gehad en volgens tabel 7.9 feitlik dieselfde netto-waardes. Skuldverpligtinge en skuldslas beweeg in verhouding tot mekaar en beïnvloed aldus beide die kontantposisie

Tabel 7.15 – Indekse van totale skuldvas van verskillende strategieë en leningsbeperkings uitgedruk in verhouding tot verwysingsgeval. (Geen inflasie, bogemiddelde gevestigde ondernemer).

Strategie	LB*	Jaar			
		1	5	10	15
		Verwysingsgevalwaardes (R '000)			
		144,5	116,9	31,2	0**
1	1	100	43	9	0
	2	107	37	1	0
2	1	100	69	125	0
	2	107	27	53	0
3	1	100	100	100	0
	2	156	152	101	0
4	1	100	43	92	0
	2	156	66	45	0
5	1	100	100	100	0
	2	107	37	145	x

*LB = Leningsbeperking

**Wanneer die skuldvas van die verwysingsgeval gelyk is aan nul, word sy indeks sowel as die indeks van ander met 'n skuldvas van nul as nul aangegee. Indien daar wel skuld bestaan sal dit deur 'n 'x' aangedui word.

Tabel 7.16 – Indekse van totale skuldvas van verskillende strategieë en leningsbeperkings uitgedruk in verhouding tot verwysingsgeval. (Matige inflasie, bogemiddelde gevestigde ondernemer).

Strategie	LB*	Jaar			
		1	5	10	15
		Verwysingsgevalwaardes (R '000)			
		144,5	119,4	50,1	3,2
1	1	100	42	4	0
	2	107	48	17	0
2	1	100	48	36	0
	2	107	50	15	0
3	1	100	100	100	100
	2	156	183	43	0
4	1	100	42	23	0
	2	156	65	28	0
5	1	100	100	100	100
	2	107	97	101	40

*LB = Leningsbeperking

Tabel 7.17 – Indekse van totale skuldlas van verskillende strategieë en leningsbeperkings uitgedruk in verhouding tot verwysingsgeval. (Hoë inflasie, bogemiddelde gevestigde ondernemer)

Strategie	LB*	Jaar			
		1	5	10	15
		Verwysingsgevalwaardes (R '000)			
		145,3	255,7	326,3	251,0
1	1	100	24	110	770
	2	109	39	48	664
2	1	100	20	67	392
	2	109	15	43	385
3	1	100	100	100	100
	2	158	108	114	142
4	1	100	24	32	346
	2	158	35	77	943
5	1	100	100	100	100
	2	109	83	61	360

*LB = Leningsbeperking

en die netto-waarde. Die relatief vroeër grondaankope geassosieerd met strategieë 3 en 5 het klaarblyklik hoër skuldverpligtinge tot gevolg gehad in 'n vroeër stadium waar die negatiewe effek van inflasie nog nie so aansienlik was nie.

In tabelle 7.18, 7.19, 7.20 en 7.21 word die soortgelyke situasies ten opsigte van huur uiteengesit. Vanuit tabelle 7.10 en 7.14 wat op netto-waarde en grond betrekking het, kon afgelei word dat soos die periode langer word, strategieë 1 en 4 al meer uitsak terwyl strategie 2 leningsbeperking 1 in verhouding tot die verwysingsgeval verbeter. Daar blyk skynbaar geen verskil te bestaan tussen die resultate van die verwysingsgeval en strategie 5 leningsbeperking 1 nie.

Dit blyk uit tabel 7.18 tot 7.21 dat strategieë 1 en 4 voortdurend lei tot groter gehuurde oppervlaktes as die verwysingsgeval. Uit 'n studie van Joubert & Groenewald (1974, pp.20–33) het dit onder andere geblyk dat boere in die Wes-Transvaal in die matige inflasie periode 1960/61–1969/70, deels uitgebrei het deur grond by te huur, maar tot 'n mindere mate ook deur grondaankope. Uit tabel 7.19 blyk dit ook dat aansienlike uitbreidings deur middel van huur in die matige inflasieperiode plaasgevind het.

Tabel 7.18 – Indekse van grond gehuur van verskillende strategieë en leningsbeperkings uitgedruk in verhouding tot verwysingsgeval. (Geen inflasie, bogemiddelde gevestigde onderneming).

Strategie	LB*	Jaar				
		1	5	10	15	20
		Verwysingsgevalwaardes (Hektaar)				
		0	150	300	550	750
1	1	0	100	200	245	240
	2	0	100	200	245	200
2	1	0	0	0	0	0
	2	0	0	0	0	0
3	1	0	100	100	100	100
	2	0	100	100	100	100
4	1	0	100	217	236	200
	2	0	100	167	209	180
5	1	0	100	100	100	100
	2	0	100	117	109	107

*LB = Leningsbeperking

Tabel 7.19 – Indekse van grond gehuur van verskillende strategieë en leningsbeperkings uitgedruk in verhouding tot verwysingsgeval. (Matige inflasie, bogemiddelde gevestigde ondernemer)

Strategie	LB*	Jaar				
		1	5	10	15	20
		Verwysingsgevalwaardes (Hektaar)				
		0	150	400	650	900
1	1	0	100	188	231	233
	2	0	200	263	277	267
2	1	0	0	0	0	0
	2	0	0	0	0	0
3	1	0	100	100	100	100
	2	0	0	63	77	83
4	1	0	100	163	200	200
	2	0	100	200	223	217
5	1	0	100	100	100	100
	2	0	100	100	100	94

*LB = Leningsbeperking

Tabel 7.20 – Indekse van grond gehuur van verskillende strategieë en leningsbeperkings uitgedruk in verhouding tot verwysingsgeval. (Hoë inflasie, bogemiddelde gevestigde ondernemer)

Strategie	LB*	Jaar				
		1	5	10	15	20
		Verwysingsgevalwaardes (Hektaar)				
		0	150	150	150	150
1	1	0	100	200	200	200
	2	0	100	200	200	200
2	1	0	0	0	0	0
	2	0	0	0	0	0
3	1	0	100	100	100	100
	2	0	100	33	33	33
4	1	0	100	133	133	133
	2	0	100	233	233	233
5	1	0	100	100	100	100
	2	0	100	100	100	100

*LB = Leningsbeperking

Tabel 7.21 – Indekse van oppervlakte gehuur op 15de jaar vir alle inflasietoestande by verskillende strategieë en leningsbeperkings vir die gevestigde bogemiddelde ondernemer.

Strategie	LB*	Geen inflasie	Matige inflasie	Hoë inflasie	Totaal
1	1	245	273	55	573
	2	245	327	55	627
2	1	0	0	0	0
	2	0	0	0	0
3	1	100	118	27	245
	2	100	109	9	218
4	1	236	236	36	508
	2	209	264	64	537
5	1	100	118	27	245
	2	109	118	27	254

*LB = Leningsbeperking

Grondbesit speel 'n baie belangrike rol in ondernemingsgroeï. Vanuit tabelle 7.11 tot 7.14 kon onder andere afgelei word dat strategieë 1 en 4 besetting (in die gevalle van geen en matige inflasie) met kleiner grondbesit geassosieer is. In die geval van hoë inflasie weer, is die grondbesit geassosieer met strategie 4, meer vergelykbaar met dié van strategieë 2, 3 en 5. Uit die oogpunt van grondbesit, is die keuse tussen strategieë onder die hoë inflasietoestand aansienlik moeiliker.

In enkelvoudige regressies* wat bereken is ten opsigte van die besondere gevalle, is die volgende verbande tussen netto-waarde en grond gevind.

(Y = netto-waarde en X = grondbesit in hektaar)

1. Geen inflasie

$$\begin{aligned} Y &= 405\,928 + 434,6 X \\ t &= 11,549 \quad (P < 0,001) \\ r &= 0,971 \end{aligned}$$

2. Matige inflasie

$$\begin{aligned} Y &= 1\,686\,078 + 991,49 X \\ t &= 10,14 \quad (P < 0,001) \\ r &= 0,963 \end{aligned}$$

3. Hoë inflasie

$$\begin{aligned} Y &= -1\,370\,259 + 5\,115,39 X \\ t &= 3,3791 \quad (P < 0,05) \\ r &= 0,767 \end{aligned}$$

'n Sterk positiewe verband bestaan dus tussen die oppervlakte eiendom besit en die finale netto-waarde in die geval van geen- en matige inflasie. In die geval van hoë inflasie, word 'n gelykbrekingspunt ten opsigte van oppervlakte besit (268 hektaar) geïmpliseer waarna 'n positiewe netto-waarde moontlik is. Dit is ook opmerklik dat die regressiekoëffisiënt by die hoë inflasietoestand groter is as by die ander twee toestande. Derhalwe kan aanvaar word dat sodra 'n sekere kritiese punt bereik is, addisionele

---

*Hierdie regressies is bereken met 10 waarnemings vanaf die vyf strategieë wat elk twee leningsbeperrkings het. Waarnemings is op jaar 15 gedoen.

oppervlakte besit, hier 'n groter bydrae tot netto-waarde lewer as by die ander twee situasies. In die geval van die gevestigde bogemiddelde ondernemer wat strategie 2 volg, het 'n toename in grondbesit met 'n voortdurende styging in netto-waarde gepaard gegaan. (Grondbesit neem toe tot 900 hektaar in jaar 10 en bly daarna konstant terwyl netto-waarde aanhoudend toeneem). Selfs beperkte addisionele grondaankope het soms in ander gevalle tot verhoogde netto-waardes gelei. In strategie 2 het dit nie gebeur nie, hoofsaaklik omdat kontantaankope van grond geen addisionele las op die kontantvloei van die onderneming lê nie, mits voldoende fondse vir finansiering van medium- en korttermynaankope bestaan. Vanuit bostaande vergelykings kan ook afgelei word dat met 'n oppervlakte van 380 hektaar, hoë inflasie 'n hoër netto-waarde sal gee as geen inflasie. Dit blyk ook dat by 'n oppervlakte groter as 741 hektaar 'n hoër netto-waarde by hoë inflasie as by matige inflasie verkry sou word.

Enkelvoudige regressies is ook bereken ten opsigte van die effek van oppervlakte gehuur (X) op netto-waarde (Y).

1. **Geen inflasie**

$$\begin{aligned}
 Y &= -370,41 X + 1\,168\,422 \\
 t &= -11,470 \quad (P < 0,001) \\
 r &= 0,97
 \end{aligned}$$

2. **Matige inflasie**

$$\begin{aligned}
 Y &= -685,10 X + 3\,484\,901 \\
 t &= -3,764 \quad (P < 0,001) \\
 r &= -0,799
 \end{aligned}$$

3. **Hoë inflasie**

$$\begin{aligned}
 Y &= -5225,6 X + 2\,972\,630 \\
 t &= -7,0542 \quad (P < 0,001) \\
 r &= -0,928
 \end{aligned}$$

Dit blyk dus dat huur 'n negatiewe effek op groei in netto-waarde het; hierdie verskynsel is waarskynlik toe te skryf aan die effek van hoë huurkoste in verhouding tot winsgewendheid, met ander woorde dat die finansiële opbrengs op huur laag is. Verder kan 'n huurder geen voordeel trek uit kapitaalappresiasie van vaste eiendom nie –

kapitaalappresiasie verhoog eerder koste deurdat huurtariewe in verhouding tot grondwaarde verander. Die beleggingswaarde van grond is dus klaarblyklik uiters belangrik en dit kan voorts as 'n verskansing teen inflasie beskou word.

Alhoewel hier na kapitaalappresiasie verwys word, dui dit nie op kapitaalwinste nie. Die kapitaalappresiasie is ook nie 'n gerealiseerde inkomste nie. Die kapitaalappresiasie wat in hierdie studie voorkom, is aangepas volgens die bepaalde inflasietoestand en verteenwoordig veel eerder 'n reële handhawing van grondwaardes. Kapitaalwinste onder inflasietoestande sou dus enersyds moet dui op die handhawing van reële grondwaardes voordat winste in die nie-inflasionêre sin vanuit spekulاسie gemaak kan word.

Bogenoemde regressies impliseer ook 'n gelykbrekingspunt waarna dit nie meer sal betaal om grond te huur nie. Vir die onderskeie geen-, matige- en hoë inflasietoestande is die gelykbrekingspunte onderskeidelik 3 154,4; 5 086,7 en 568,9 hektaar. Die gelykbrekingspunte in die geen- en matige inflasietoestande verteenwoordig groot oppervlaktes, maar aan die ander kant, verteenwoordig die gelykbreekpunt in hoë inflasietoestande 'n relatief beskeie oppervlakte, waarskynlik te wyte aan die hoë koste van huur.

'n Produktiewe bedryfstak soos vleisbeeste kan veral in gewasproduserende gebiede vanuit 'n inkomste- en kontanttoegpunte 'n stabiliserende effek hê. Die verband tussen die aantal beeste en netto-waarde wat uit die studie voortvloei is die volgende:

1. **Geen inflasie**

$$Y = -3\,410,2 X + 2\,500\,829$$

$$t = -4,6118 \quad (p < 0,01)$$

$$r = -0,85$$

$$Y = \text{netto-waarde}$$

$$X = \text{aantal vleisbeeste}$$

2. **Matige inflasie**

$$Y = -6\,106,0 X + 6\,083\,642$$

$$t = -3,1916 \quad (p < 0,02)$$

$$r = -0,748$$

3. Hoë inflasie

$$\begin{aligned}
 Y &= -509,71 X + 2\,148\,309 \\
 t &= -0,1706 \quad (\text{Nie betekenisvol}) \\
 r &= -0,0602
 \end{aligned}$$

Terselfdertyd is die verband tussen die aantal vleisbeeste (Y) en grond bestuur (X) (dit wil sê eiendom plus huur oppervlakte) ondersoek. Die volgende resultate is verkry:

1. Geen inflasie

$$\begin{aligned}
 Y &= 0,101 X + 281,8 \\
 t &= 1,103 \quad (\text{Nie betekenisvol}) \\
 r &= 0,365
 \end{aligned}$$

2. Matige inflasie

$$\begin{aligned}
 Y &= 0,142 X + 226,56 \\
 t &= 2,1083 \quad (p < 0,075) \\
 r &= 0,598
 \end{aligned}$$

3. Hoë inflasie

$$\begin{aligned}
 Y &= 0,614 X - 227,0 \\
 t &= 1,7728 \quad (p < 0,15) \\
 r &= 0,531
 \end{aligned}$$

Die negatiewe verband tussen vee en netto-waarde kan op 'n soortgelyke wyse vertolk word as die negatiewe verband tussen huur en netto-waarde. Dit blyk dat hoe meer grond gehuur word en hoe meer vee aangehou word, hoe laer is die netto-waarde. Die negatiewe effek van vee op netto-waarde moet, logies gesproke, egter slegs as toevallig beskou word; die totale hoeveelheid vee in hierdie regressie-vergelykings kom op beide huur- en eie grond voor. Die negatiewe effek van huur oorheers moontlik die potensiële positiewe effek van vee. Met die hoë inflasiekoers is geen betekenisvolle verband gevind nie. Dit is moontlik dat vee in hierdie geval nie 'n positiewe effek nie, maar wel 'n stabiliserende effek gehad het. 'n Ander moontlikheid is dat vee so 'n sterk positiewe effek het dat dit die negatiewe effek van huur uitkanselleer.

Die tweede stel regressies wat op vleisbeeste betrekking het, toon dat die hoeveelheid vee toeneem namate die totale hoeveelheid grond wat bestuur word toeneem by matige- en hoë inflasiekoerse. Die resultate was nie-betekenisvol by die geen inflasie situasie. Dit is hier moontlik dat boere (weens die volle benutting van ander hulpbronne) verkies om weiding onder te benut.

Die supplementêre effek van vee moet in gedagte gehou word. Waar daar bronne soos weiding leeg lê en arbeid nie ten volle benut word nie, kan die vleisbeesbedryfstak vollediger benutting moontlik maak. Daarbenewens is dit nie 'n hoofbedryfstak nie en dra dit nie meer as 20 persent tot die totale bruto inkomste van die onderneming by nie.

Die varsmelkbedryfstak het in alle gevalle 'n geleidelike uitbreiding en nooit 'n vermindering getoon nie. Slegs vleiskoeie het in 'n mate skommelings getoon in verhouding tot voerbeskikbaarheid. Die maksimum aantal melkbeeste wat in die model aangehou is, was 119 (in strategie 1, beginsituasie 1, bestuur 1). Die melkbedryfstak het in die praktyk, inaggenome die addisionele bestuursvereistes wat gestel word, die voordeel van 'n gereelde maandelikse inkomste. Alhoewel daar gedurende sekere tye van die jaar (bv. plant- en oestyd) groter druk op arbeids- en bestuursbenodighede is, kan 'n winsgewende melkbedryfstak vanuit 'n kontantvloei-oogpunt groter stabiliteit meebring. Die vleisbeesbedryfstak is op sy beurt redelik plooibaar. Aangesien 'n redelike wisselende kontantvloei in die geval van gewasproduserende boerderye plaasvind, behoort 'n redelike plooibare vleisbeesproduksiestelsel ingevoer te word. Die rede wat hiervoor aangevoer kan word, is dat groter hoeveelhede beeste (osse en tollies) in swak jare verkoop kan word, terwyl die kernaanteelkudde nog behoue bly. Louw (1975, pp.179–209) het in 'n simulasiestudie (hoewel in 'n meer ekstensiewe gebied) gevind dat 'n plooibare stelsel waar osse op ouderdomme van 24 maande en ouer bemark word, oor die langtermyn 'n hoër gemiddelde, maar ook 'n groter wisseling in inkomste tot gevolg het as meer bestuursintensiewe en minder plooibare speenkalf- en tollie produksiestelsels. Uit die oogpunt van die saaiboer kan die vleisbeesbedryfstak as 'n metode gesien word om inkomstes in jare met lae gewasinkomstes uit groter beesverkope aan te vul.

7.4.2 Bogemiddelde beginner-ondernemer (beginsituasie 2, bestuur 1)

In die algemeen is die jaarlikse verloop van netto-waarde, grondbesit en -gehuur in hierdie geval soortgelyk as met die gevestigde ondernemer. Daarom word 'n gedetailleerde jaarlikse ontleding nie nodig geag nie. 'n Opsomming word in tabel 7.22 aangebied.

Tabel 7.22 – Indekse van netto-waardes op 15de jaar vir alle inflasietoestande by verskillende strategieë en leningsbeperkings vir die bogemiddelde beginner-ondernemer. (Beginsituasie 2, Bestuur 1).

Strategie	LB*	Geen inflasie	Matige inflasie	Hoë inflasie	Totaal
1	1	76	67	100	243
	2	68	72	25	165
2	1	118	98	188	404
	2	112	107	169	388
3	1	100	100	100	300
	2	107	109	112	328
4	1	89	79	100	268
	2	84	85	112	281
5	1	100	100	100	300
	2	98	114	113	325

*LB = Leningsbeperking

Dit blyk uit tabel 7.22 dat wanneer insetpryse relatief tot produkpryse toeneem (hoë inflasie) en wanneer prysverhoudings nie verander nie (geen inflasie), strategie 2 (kontant grondaankope) die beste resultate lewer by beide leningsbeperkings. By matige inflasie (produkpryse styg relatief tot insetpryse) vaar strategieë 3 en 5 ietwat beter as strategie 2. Die verskille tussen strategieë 2, 3 en 5 is relatief gering by hierdie inflasiesituasie.

Strategie 1 (slegs huur) se resultate vergelyk swak met die van die ander strategieë in situasies van matige- en geen inflasie. By die hoë inflasietoestand is resultate met hierdie strategie vergelykbaar met die van strategieë 3, 4 en 5 indien die strenger leningsbeperking (1) gehandhaaf word. By leningsbeperking 2 vergelyk hierdie strategie egter by alle inflasietoestande swak met alle ander strategieë. 'n Boer wat nie uitbreidings deur grondaankope nie, maar slegs deur huur wil verkry, moet dus ook wat krediet aanbetref, meer konserwatief optree.

In tabel 7.23 word die indekswaardes vir oppervlakte grond wat in die 15de jaar besit word, uitgedruk in terme van strategie 3 leningsbeperking 1. Wat grondbesit as sulks betref, blyk dit asof strategie 2 met kontantaankope die beste resultate onder die geen- en hoë inflasietoestande (117; 108 en 117; 133) gelewer het, en by matige inflasie net so goed gevaar het as hoë inflasie by strategieë 3 en 5. Die ooreenkoms met die verkoop van netto-waarde is opvallend.

Tabel 7.23 – Indekse van oppervlakte grond op 15de jaar vir alle inflasietoestande by verskillende strategieë en leningsbeperkings vir die bogemiddelde beginner-ondernemer. (Beginsituasie 2, Bestuur 1).

Strategie	LB*	Geen inflasie	Matige inflasie	Hoë inflasie	Totaal
1	1	42	33	83	158
	2	42	33	83	158
2	1	117	100	117	334
	2	108	107	133	348
3	1	100	100	100	300
	2	108	107	117	332
4	1	58	47	100	205
	2	67	53	117	237
5	1	100	100	100	300
	2	108	107	100	315

*LB = Leningsbeperking

In die algemeen (tabelle 7.22 en 7.23) blyk dit dat strategie 2 skynbaar die beste strategie onder 'n breë verskeidenheid inflasietoestande is. Aangesien groei in netto-waarde, eerder as grondoppervlakte die doelwit is, kan die eerste meer konserwatiewe leningsbeperking hier in die algemeen aanbeveel word.

Enkelvoudige regressies is hier ook bereken:

1. Geen inflasie

$$Y = 407\,327 + 328,1 X$$

Y = netto-waarde

X = grondoppervlakte eiendom

t = 7,786 (p < 0,001)

r = 0,94

2. Matige inflasie

$$\begin{aligned}
 Y &= 1\,551\,691 + 868,2 X \\
 t &= 10,046 \quad (p < 0,001) \\
 r &= 0,963
 \end{aligned}$$

3. Hoë inflasie

$$\begin{aligned}
 Y &= 5\,357,9 X - 1\,697\,417 \\
 t &= 3,4548 \quad (p < 0,01) \\
 r &= 0,774
 \end{aligned}$$

By al drie inflasietoestande het grondbesit 'n aansienlike effek op netto-waarde. In die hoë inflasietoestand word egter 'n minimum grootte van 316,8 hektaar veronderstel. 'n Duidelike teenstrydigheid in bevindings word hier aangetref deurdat hier eensyds 'n minimum grootte aangedui word en andersyds beweer word dat hoe groter die oppervlakte besit (behalwe by strategie 2), hoe breër is die basis waarop 'n negatiewe inflasie-effek van toepassing is. Dit kan in 'n mate verklaar word deur die feit dat die minimum grootte die onderste grens van plaasgrootte veronderstel onder hoë inflasie. Die ondernemingsgrootte waarna die bedryfshefboom negatief word, is ook nog nie gedefinieer nie en so ook nie die optimum grootte nie. Die vereiste minimum grootte sal voortdurend met hoë inflasie toeneem en terselfdertyd sal die optimum grootte ook, maar nie noodwendig in verhouding nie, toeneem. Die ondernemingsgrootte waarna die effek van hoë inflasie heeltemal negatief word, is noodwendig ná die optimumgrootte.

7.4.3 Gevestigde gemiddelde ondernemer (Beginsituasie 1, bestuur 2)

By 'n gemiddelde ondernemer kan in die algemeen swakker resultate verwag word as by die bogemiddelde ondernemer. Vanuit die verwysingsgevalle en die eerste bespreking oor strategieë vroeër in hierdie hoofstuk, het dit reeds geblyk dat die beste strategieë hier moeiliker identifiseerbaar is.

In hierdie geval het dit nogtans geblyk dat in die hoë inflasietoestand heelwat plase na die 15de jaar verkoop is. Dit was veral in gevalle waar 'n leningsbeperking van 0,80 en 0,90 gevolg is. 'n Meer konserwatiewe leningsbeperkingsbenadering is dus nodig in die geval van die gemiddelde gevestigde ondernemer onder hoë inflasietoestande.

Oor tyd het die netto-waarde in die geen inflasietoestand, in die geval van strategie 1 (huur) besonder goed gevaar in verhouding tot die verwysingsgeval. Uit tabel 7.24 kan opgemerk word dat die prestasie van die strategieë in die algemeen relatief min van mekaar verskil het. Dit kan daaraan toegeskryf word dat groei in terme van oppervlakte besit stadig of selfs staties was in die meeste strategieë. Strategie 1 kon egter goeie resultate met grond wat bygehuur is, lewer.

Tabel 7.24 – Indekse van netto-waardes op 15de jaar vir alle inflasietoestande by verskillende strategieë en leningsbeperkings vir die gevestigde gemiddelde ondernemer. (Beginsituasie 1, Bestuur 2).

Strategie	LB*	Geen inflasie	Matige inflasie	Hoë inflasie	Totaal
1	1	106	75	100	281
	2	92	63	–	155
2	1	109	108	100	317
	2	92	108	–	200
3	1	100	100	100	300
	2	101	117	–49	169
4	1	100	85	100	285
	2	101	91	30	222
5	1	100	100	100	300
	2	92	111	–	203

*LB = Leningsbeperking

Sodra die matige inflasietoestand egter in aanmerking geneem word, vind meer grondaankope by strategieë 2 tot 5 plaas, omdat gunstiger wordende prysverhoudings daartoe meehelp dat meer kontant beskikbaar kom. Netto-waardes neem gevolglik aansienlik toe. Die huurstrategie 1 blyk dan minder effektief te wees en strategie 3 (dit wil sê grond aangekoop en gehuur by elke geleentheid) gee onder die meer liberale leningsbeperking 2, die beste resultate (117).

In die hoë inflasietoestand word plase onder leningsbeperking 2 verkoop en is min duidelike onderskeid tussen die verskillende strategieë moontlik, behalwe dat strategie 4 (aankope elke 5de jaar en verder huur) in staat is om negatiewe pryseffekte van hierdie

inflasiesituasie beter te weerstaan. Die rede hiervoor is dat 'n lening aangegaan en meer grond in die begin aangekoop word. In 'n periode met progressief ongunstiger prysbewegings is skulde hoër en solvabiliteit laer. Hierdie faktore bring hoër finansiële kwesbaarheid mee, en namate pryse progressief ongunstiger word, word 'n stadium bereik waar die boer moet verkoop. Onder die meer konserwatiewe leningsbeperking 1 word grond egter nie aangekoop nie, en is die boer tot 'n baie kleiner mate onder dwang van ongunstige ekonomiese tye.

Wanneer die prestasie van strategieë oor al die inflasietoestande op grond van hul totale beoordeel word, blyk dit volgens tabel 7.24 dat strategie 2 met 'n konserwatiewe leningsbeperking die beste resultate (317) gee met strategieë 3 en 5 (beide 300) as die volgende alternatiewes.

Die resultate van regressies tussen oppervlakte eiendom (X) en netto-waarde (Y) is as volg:

1. **Geen inflasie**

$$\begin{aligned}
 Y &= 229\,318 + 226,8 X \\
 t &= 1,9338 \quad (p < 0,1) \\
 r &= 0,564
 \end{aligned}$$

2. **Matige inflasie**

$$\begin{aligned}
 Y &= 935\,816 + 798,1 X \\
 t &= 7,932 \\
 r &= 0,942 \quad (p < 0,001)
 \end{aligned}$$

3. **Hoë inflasie**

Geen regressie is bereken as gevolg van grondverkope nie.

Die verband tussen oppervlakte eiendom en netto-waarde is positief by matige inflasie sowel as by die geen inflasie-toestand, maar, soos gereflekteer deur die regressiekoëffisiënte, veel sterker by matige inflasie. Die resultaat kan verwag word in die lig van relatiewe prysbewegings. Net soos wat strategieë onder hierdie geen- en hoë inflasietoestande moeilik onderskeibaar is, net so blyk die verband tussen hierdie komponente ook minder duidelik te wees.

7.4.4 Gemiddelde beginner-ondernemer (beginsituasie 2, bestuur 2)

Soos voorheen gemeld, is die verwysingsgeval hier strategie 3 leningsbeperking 2. In tabel 7.25 word die netto-waarde resultate van die ander strategieë in verhouding tot die verwysingsgeval uitgedruk.

Tabel 7.25 – Indekse van netto-waardes op 15de jaar vir alle inflasietoestande by verskillende strategieë en leningsbeperkings vir die gemiddelde beginner-ondernemer (Beginsituasie 2, Bestuur 2).

Strategie	LB*	Geen inflasie	Matige inflasie	Hoë inflasie	Totaal
1	1	–	84	42	–
	2	88	70	127	285
2	1	–	115	127	–
	2	88	119	127	334
3	1	–	114	55	–
	2	100	100	100	300
4	1	–	96	55	–
	2	100	89	100	289
5	1	–	114	55	–
	2	88	104	127	319

*LB = Leningsbeperking

Dit blyk dat alhoewel grond in die geen-inflasie geval met 'n leningsbeperking van 0,5 en 0,6 verkoop is, die tweede leningsbeperking algehele oorlewing tot gevolg gehad het. 'n Beter prestasie is met oorlewing deur strategieë 3 en 4 verkry. Wanneer die matige en hoë inflasietoestande in aanmerking geneem word, gee strategie 2 met leningsbeperkings op 0,8 en 0,9 die beste resultate (119 en 127 onderskeidelik), met strategie 2 leningsbeperking 1 die tweede beste in die matige inflasietoestand en strategieë 1 en 5 met leningsbeperking 2 (127) die beste in die hoë inflasietoestand.

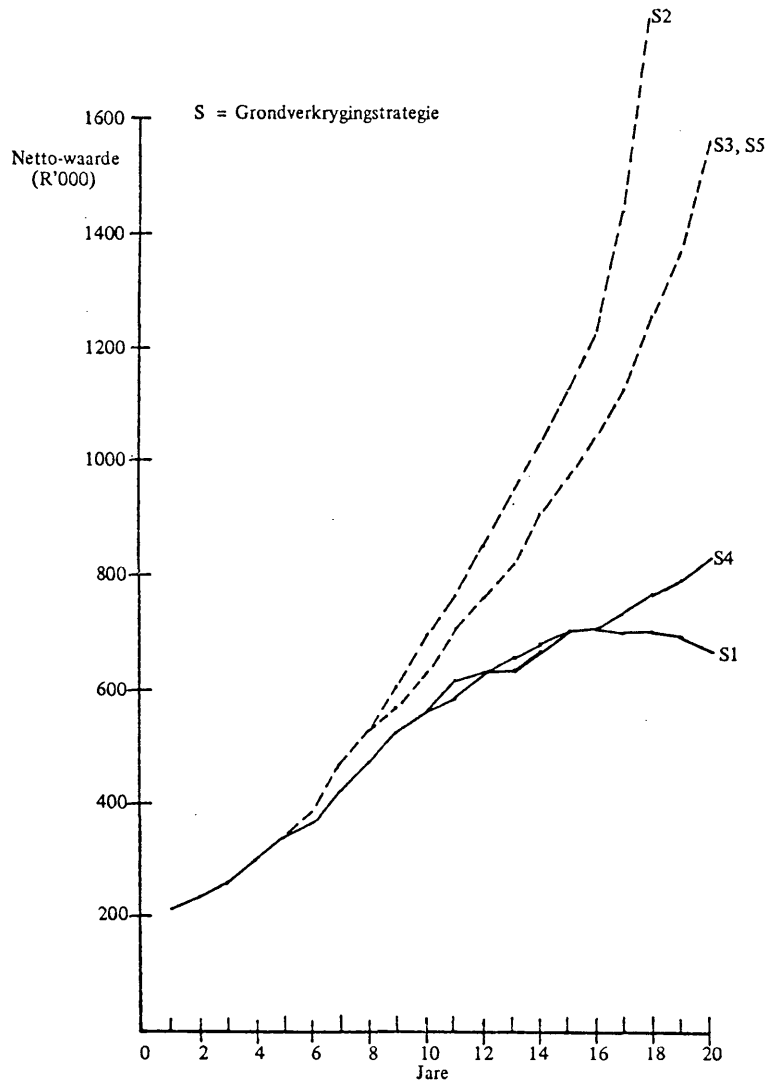
Oor al die inflasietoestande gesamentlik blyk dit nogtans asof strategie 2 (334) en daarna strategie 5 (319) die beste resultate gelewer het. In beide strategieë moes die meer liberale leningsbeperking 2 gevolg word.

Dit is veral opmerklik dat strategie 1, waar uitsluitlik gehuur word, die meer liberale leningsbeperking (2) besonder goed gevaar het in die hoë inflasietoestand (127). Dit kan moontlik daaraan toegeskryf word dat geen langtermyn-kredietverpligtinge aangegaan moes word nie en dat huur, wat basies 'n kontanttransaksie is, saam met strategie 2 wat hoofsaaklik kontantgeoriënteerd is, goeie resultate gelewer het. Sodra grondaankope egter plaasvind, word die basis vir verliese by 'n hoë inflasietoestand ook breër.

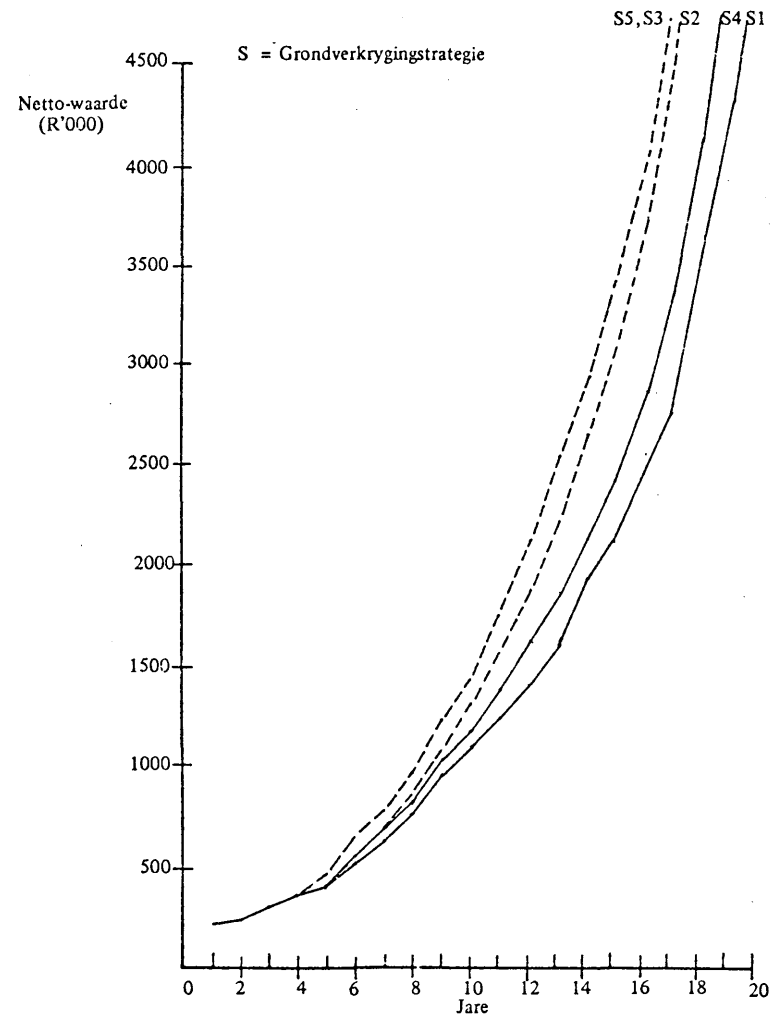
7.5 Vergelyking van groeistrategieë in geselekteerde gevalle

In figure 7.25 tot 7.28 word 'n grafiese voorstelling gegee van die verloop van netto-waarde by strategieë in sekere geselekteerde gevalle. In figure 7.25, 7.26 en 7.27 word die verloop ten opsigte van die bogemiddelde gevestigde ondernemer wat leningsbeperking 1 toepas, in die drie onderskeie inflasietoestande aangetoon. In al die gevalle gee strategieë 3 en 5 dieselfde resultate aangesien die beperking ten opsigte van strategie 5 nie soseer in die geval van die gevestigde ondernemer geld nie. Uit figuur 7.25 blyk dit dat in die geen-inflasietoestand die verloop van netto-waarde met al die strategieë dieselfde was tot die vyfde jaar waarna strategieë 2, 3 en 5 bo die ander uitgestyg het en saam verloop het tot die agste jaar. Strategie 2 het daarna beter vertoon as strategieë 3 en 5. Strategieë 1 en 4 het min of meer saam verloop tot op die 16de jaar waarna strategie 1 met 'n daling in netto-waarde geassosieer was. In die 15de jaar het strategie 1 reeds ongeveer R463 000 minder as strategie 2 gerealiseer en die gaping het al groter geword. Op daardie stadium is onder strategie 1 'n totaal van 500 hektaar besit teenoor 1 400 hektaar onder strategieë 3 en 5 en 1 600 hektaar onder strategie 2.

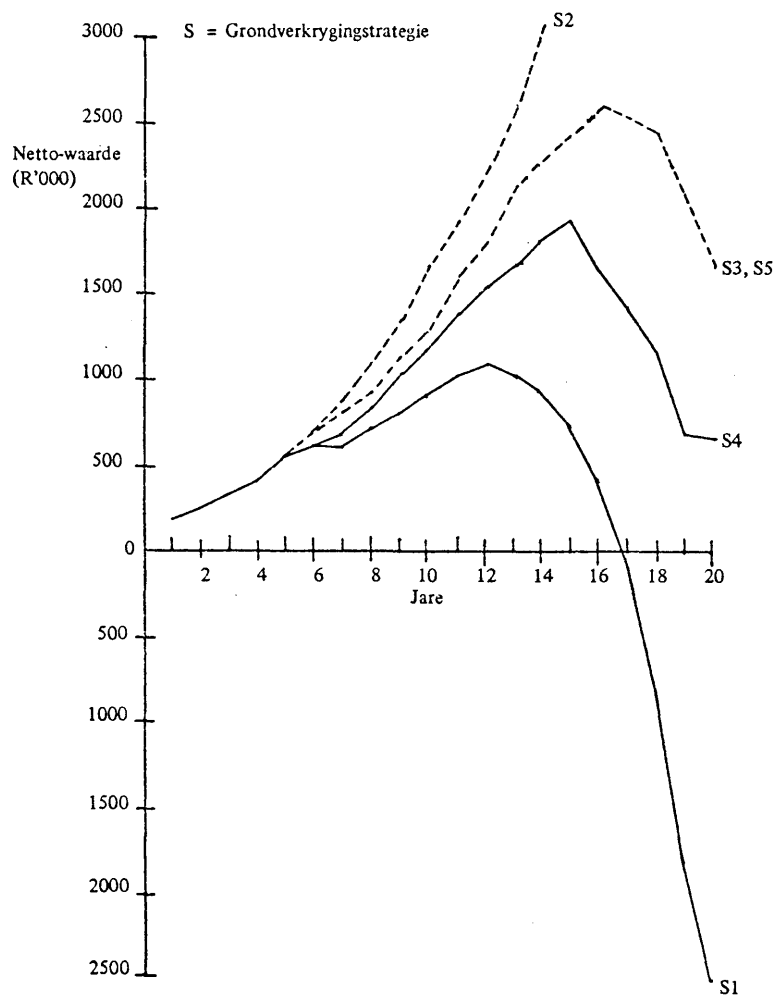
Die relatiewe verloop van netto-waarde in die geval van matige inflasie vir beide beginsituasies vir gemiddelde en bogemiddelde bestuur (figure 7.28 en 7.26 onderskeidelik) was toevallig dieselfde. In figuur 7.26 het strategieë 3 en 5 beter gevaar en was die verskil in netto-waarde tussen hierdie strategieë en strategie 1 reeds ongeveer R1 315 000 op die 15de jaar. Strategieë 3 en 5 het toe reeds 1 600 hektaar besit teenoor die 500 hektaar van strategie 1. Hierteenoor het strategie 2 in figuur 7.28 die beste gevaar en beloop die verskil in netto-waarde teenoor strategie 1 reeds ongeveer R536 000 op die 15de jaar. Onder strategie 2 besit die boer reeds 1 300 hektaar teenoor 500 hektaar in strategie 1. Die hoeveelheid grond onder strategie 1 besit, het natuurlik deurentyd konstant gebly.

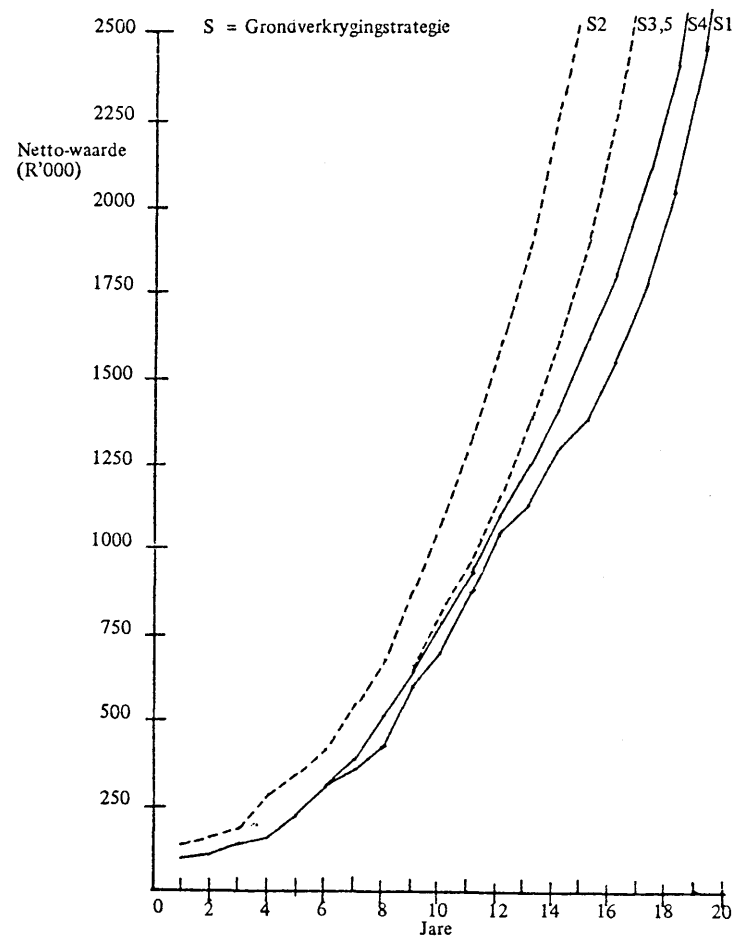
FIGUUR 7.25 Verloop van netto-waarde by verskillende strategieë in die geval van die bogemiddelde gevestigde ondernemer onder geen inflasie wat leningsbeperking 1 volg.

FIGUUR 7.26 Verloop van netto-waarde by verskillende strategieë in die geval van die bogemiddelde gevestigde ondernemer onder 'n matige inflasietoestand wat leningsbeperking 1 volg.

FIGUUR 7.27 Verloop van netto-waarde by verskillende strategieë in die geval van die bogemiddelde gevestigde ondernemer onder hoë inflasietoestande wat leningsbeperking 1 volg.

FIGUUR 7.28 Verloop van netto-waarde by verskillende strategieë in die geval van die gemiddelde beginner-ondernemer onder matige inflasietoestande wat leningsbeperking 1 volg.

In figuur 7.27 word verloop in netto-waardes onder die hoë inflasietoestand uitgebeeld. Gedurende die eerste vyf jaar styg die netto-waarde sonder enige verskil tussen strategieë. Daarna neem die netto-waarde geassosieer met strategie 1 stadiger toe as met ander strategieë; dit bereik in jaar 12 'n maksimum en daal daarna. In die 15de jaar het strategie 1 'n netto-waarde van ongeveer R788 000 teenoor R2 605 000 vir strategie 2 en R2 458 000 vir strategieë 3 en 5 getoon. Oppervlakte eiendom is in dieselfde jaar 500 hektaar vir strategie 1; 900 hektaar vir strategie 2 en 600 hektaar vir strategieë 3 en 5. Die netto-waarde van strategie 4 was R1 930 400 en die oppervlakte besit 600 hektaar. Laasgenoemde strategie laat vanweë die moontlike tekort aan beskikbaarheid van grond nie uitbreidings na willekeur toe nie. In die algemeen het hierdie strategie dan ook swakker as ander aankoopstrategieë, maar beter as die huurstrategie 1 gevaar. Uit figuur 7.27 blyk dit dat die maksimum netto-waardes in die volgende jare bereik is waarna dit begin daal het: strategie 1 in die 12de jaar; strategie 2 – aanhou toeneem; strategieë 3 en 5 in die 16de jaar en strategie 4 in die 15de jaar.

Grond is in al die gevalle in die begin relatief stadig aangekoop. Die afleiding kan ook gemaak word dat, indien die tendens van die ander leningsbeperking ook gevolg word, die konserwatiewe leningsbeperking aankope aan die begin beperk het. Hoe langer die periode onder beskouing egter, hoe minder belangrik het hierdie oorweging geword en hoe groter het die verskille tussen die verskillende grondverkrygingstrategieë geword. Die effek van inflasie is eweneens duidelik waarneembaar deurdat inisiële grondaankope sowel as kapitaalakkumulاسie in die geval van matige inflasie (met relatief vinniger stygings in produk- as insetpryse) aansienlik vinniger is as onder ander inflasietoestande.

7.6 Effek van bestuursvermoë

Dit kan verwag word dat bestuursvermoë 'n aansienlike invloed sal hê op die finale strategie wat onder verskillende situasies voorgestel moet word. In tabel 7.26 word die effek van bestuur op uiteindelijke netto-waarde geïllustreer. Indekse word uitgedruk in terme van grondverkrygingstrategie 3 met leningsbeperking 1 in die toestand sonder inflasie. Die effek van inflasie kan tegelykertyd waargeneem word.

Uit tabel 7.26 blyk dit dat daar deurentyd 'n aansienlike verskil in prestasie tussen bestuursvermoëns was. Die grootste totale verskil het in die geval van strategie 3 by leningsbeperking 2 voorgekom ($739 - 212 = 527$) – 'n verskil van 71 persent

Tabel 7.26 – Indekse van netto-waarde op 15de jaar vir beide bogemiddelde en gemiddelde ondernemers uitgedruk in terme van strategie 3, leningsbeperking 1 in die geen-inflasie geval (100 = R985 573).

Strategie	LB*	Geen inflasie		Matige inflasie		Hoë inflasie		Totaal		Verskil
		B1**	B2	B1	B2	B1	B2	B1	B2	
1	1	69	39	220	140	80	93	369	272	97
	2	58	34	209	118	71	(50)***	338	202	136
2	1	116	40	314	204	331	93	761	337	424
	2	114	34	314	202	264	(50)***	692	286	406
3	1	100	36	354	188	249	93	703	317	386
	2	104	37	338	220	297	-45	739	212	527
4	1	69	36	250	161	196	93	515	290	225
	2	81	37	259	170	108	27	448	234	214
5	1	100	36	354	188	249	93	703	317	386
	2	98	34	325	209	190	(50)***	613	293	320

*LB = Leningsbeperking

**B1 = Bogemiddelde bestuursvermoë

B2 = Gemiddelde bestuursvermoë

*** Plaas is verkoop en 'n indeks van 50 is arbitrêr geneem

(uitgedruk as persentasie van waarde met hoë bestuursvermoë). Strategie 2 het in die geen- en hoë inflasietoestande die beste gevaar in die geval van die bogemiddelde ondernemer (761). Die enigste geval waar 'n ander strategie beter gevaar het, was strategie 3 onder die meer liberale leningsbeperking 2 in die hoë inflasietoestand. Vir die gemiddelde ondernemer is die verskil egter nie so duidelik waarneembaar tussen die strategieë nie. Dit blyk dat onder bepaalde toestande, ander strategieë beter vaar as strategie 2, hoewel strategie 2 die hoogste totaal met leningsbeperking 1, en die tweede hoogste met leningsbeperking 2 toon. Onder leningsbeperking 1 toon strategie 2 nietemin die beste resultate by geen en matige inflasie, terwyl by hoë inflasie daar geen verskil tussen strategieë opgelewer is nie. By leningsbeperking 2 is dit slegs by hoë inflasie waar strategie 2 die beste vaar; by geen inflasie vaar strategieë 3 en 4 beter en by matige inflasie vaar strategieë 3 en 5 beter. In tabel 7.27 word die strategieë wat met die hoogste netto-waardes geassosieer is, opsommend aangegee. In die geheel gesien, lewer strategie 2 met die konserwatiewe leningsvoorwaardes die beste resultate by die bogemiddelde ondernemer (761) terwyl strategie 2 leningsvoorwaarde 1 (337) in die geval van die gemiddelde ondernemer, die beste resultate lewer. Dit blyk dat strategie 2 met leningsvoorwaarde 1 ook in die geval van die gemiddelde ondernemer tot oorlewing sowel as beter resultate aanleiding gee.

Tabel 7.27 – Strategieë geassosieer met hoogste netto-waarde by verskillende inflasiekoerse en bestuursvermoëns.

LB*	Geen inflasie		Matige inflasie		Hoë inflasie	
	B1**	B2	B1	B2	B1	B2
1	2	2	3; 5	2	2	***
2	2	3; 4	3	3	3	2; 5

*LB = Leningsbeperking

**B1 = Bogemiddelde bestuursvermoë

B2 = Gemiddelde bestuursvermoë

***Geen verskil tussen vyf strategieë nie.

Uit tabel 7.26 blyk dit onder andere dat daar persentueel gesproke 'n kleiner onderskeid tussen die resultate van bestuursvermoëns by matige inflasie as by die ander twee inflasietoestande bestaan. Dit blyk dat die relatief gunstige prysbewegings tydens die matige inflasietoestande ten volle deur die gemiddelde ondernemer benut en tekortkominge oorkom kan word terwyl die effek van kostedruk-inflasie sowel as geen inflasie hom heeltemal terughou en sy tekortkominge ernstige probleme skep.

7.7 Effek van inflasie op groei

Alhoewel die effek van inflasie op groei onder verskillende bestuursvermoëns en beginsituasies reeds in vroeër afdelings genoem is, sal in hierdie afdeling meer klem gelê word op reële groei. Die reële groei kan op enige van twee maniere bepaal word, naamlik deur die groeikoerse in tabelle 7.2, 7.3, 7.4 en 7.5 te neem en bloot die gemiddelde inflasiekoerse daarvan af te trek, of deur die netto-waardes met die gemiddelde inflasiekoerse te defleer.

Indien eersgenoemde metode gevolg word, word die netto-groeikoerse bepaal en is gevalle makliker onderling vergelykbaar as in die geval van gedefleerde netto-waardes. 'n Voorbeeld van gedefleerde netto-waardes word in tabel 7.28 gegee. Daar is besluit om die gemiddelde grondprysstygings as die inflasiekoerse te neem.

Tabel 7.28 – Gedefleerde netto-waardes in die 15de jaar van die bogemiddelde gevestigde onderneming (R '000).

Strategie	Geen inflasie		Matige inflasie*		Hoë inflasie**	
	Leningsbeperking		Leningsbeperking		Leningsbeperking	
	1	2	1	2	1	2
1	683,9	569,3	1 220,5	1 160,4	129,0	114,1
2	1 147,0	1 123,8	1 739,7	1 741,5	534,0	426,4
3	985,6	1 028,1	1 959,8	1 871,9	402,4	478,6
4	682,7	796,8	1 386,3	1 435,5	316,0	174,2
5	985,6	967,5	1 959,8	1 802,6	402,4	306,4

*Matige inflasie met 4,2% gedefleer

**Hoë inflasie met 13,8% gedefleer

Vanuit tabel 7.28 kan reeds afgelei word dat onder die hoë inflasietoestand, 'n boer in reële terme na 15 jaar swakker af is as onder 'n toestand van geen inflasie nie. Dit blyk ook dat strategie 2 (kontant grondaankope) onder die geen- en hoë inflasietoestande die beste gevaar het (onderskeidelik R1 147 000 en R543 000). Strategie 3 (huur en koop by elke geleentheid) het onder toestande van matige inflasie die beste resultate gelewer. Die netto-waarde onder die matige inflasietoestand was aansienlik hoër as onder die ander inflasietoestande. In die algemeen het die reële netto-waarde in die geval van hoë inflasie net onder 50 persent van die waarde onder die geen-inflasietoestand uitgemaak. Daarenteen het die matige inflasietoestand (vanweë relatief groter produk- as insetprysstygings) ongeveer twee keer beter as die geen inflasietoestand (met konstante pryse) gevaar. Dieselfde waarnemings kan ten opsigte van die gedefleerde kapitaalbeleggings in tabel 7.29 gemaak word.

Tabel 7.29 – Gedefleerde kapitaalbelegging in die 15de jaar van bogemiddelde gevestigde ondernemer (R '000).

Strategie	Geen inflasie		Matige inflasie*		Hoë inflasie**	
	Leningsbeperking		Leningsbeperking		Leningsbeperking	
	1	2	1	2	1	2
1	683,9	569,3	1 220,6	1 160,4	445,5	386,8
2	1 147,0	1 123,8	1 740,6	1 741,6	695,0	584,5
3	985,6	1 028,1	1 961,6	1 871,9	443,5	537,1
4	682,7	796,8	1 386,3	1 435,6	458,1	561,5
5	985,6	967,5	1 961,6	1 803,5	443,5	454,3

*Matige inflasie met 4,2% gedefleer

**Hoë inflasie met 13,8% gedefleer

In tabelle 7.30; 7.31; 7.32 en 7.33 word netto-groeikoerse vir alle behandelde situasies oor 'n tydperk van 15 jaar gegee. Die effek van inflasie op groei kan baie duidelik uit hierdie tabelle waargeneem word. Dit blyk dat die aard van inflasie, veral sover dit relatiewe prysverhoudings verander, die finansiële posisie van die boer sodanig kan bevoordeel of benadeel dat dit sekerlik as 'n besondere belangrike ekonomiese verskynsel beskou kan word. Alhoewel bestuursvermoë van absolute deurslaggewende belang is, veral onder toestande van hoë inflasie, kan uit die tabelle waargeneem word dat hoë inflasie 'n erodende effek op die ondernemer se kapitaalposisie gehad het. Dit was slegs vir die bogemiddelde ondernemer moontlik om onder 'n hoë inflasietoestand 'n positiewe netto-groeikoerse te handhaaf. Indien egter in gedagte gehou word dat hierdie positiewe groeikoerse kapitaalappresiasie insluit wat nie 'n gerealiseerde inkomste is nie, kan verwag word dat so 'n relatiewe lae groeikoerse en hoë inflasiekoerse tot kontantvloei-probleme kan aanleiding gee (soos uit figure 7.21 tot 7.24 blyk). Dit blyk ook in al die inflasietoestande, met enkele uitsonderings na, dat die meer konserwatiewe leningsbeperking gevolg behoort te word.

Tabel 7.30 – Netto-groeikoerse tot 15de jaar vir bogemiddelde gevestigde ondernemer. (Bestuur 1, Beginsituasie 1) (%)

Strategie	Geen inflasie		Matige inflasie		Hoë inflasie	
	Leningsbeperking		Leningsbeperking		Leningsbeperking	
	1	2	1	2	1	2
1	8,54	6,87	13,69	12,97	-4,09	-4,42
2	12,62	12,19	16,71	16,41	7,63	5,43
3	11,41	11,52	17,74	17,08	5,20	6,48
4	8,53	9,50	14,76	14,80	3,16	-1,90
5	11,41	10,99	17,74	16,71	5,20	2,65

Tabel 7.31 – Netto-groeikoerse tot 15de jaar vir bogemiddelde beginner-ondernemer. (Bestuur 1, Beginsituasie 2) (%)

Strategie	Geen inflasie		Matige inflasie		Hoë inflasie	
	Leningsbeperking		Leningsbeperking		Leningsbeperking	
	1	2	1	2	1	2
1	10,66	8,91	15,92	15,36	4,62	-7,51
2	14,21	12,83	19,26	19,01	10,08	8,12
3	12,84	12,79	19,41	15,27	4,59	4,90
4	11,87	10,85	17,30	17,39	4,59	5,90
5	12,84	11,76	19,41	19,58	4,59	4,68

Tabel 7.32 – Netto-groei koerse tot 15de jaar vir gemiddelde gevestigde ondernemer.
(Bestuur 2, Beginsituasie 1) (%)

Strategie	Geen inflasie		Matige inflasie		Hoë inflasie	
	Leningsbeperking		Leningsbeperking		Leningsbeperking	
	1	2	1	2	1	2
1	4,81	3,54	10,74	9,08	-2,09	-
2	5,03	3,54	13,85	13,54	-2,09	-
3	4,39	4,41	13,17	14,45	-2,09	-15,29
4	4,39	4,41	11,86	12,31	-2,09	-11,41
5	4,39	3,55	13,17	13,79	-2,09	-

Tabel 7.33 – Netto-groei koerse tot 15de jaar vir gemiddelde beginner-ondernemer
(Bestuur 2, Beginsituasie 2) (%)

Strategie	Geen inflasie		Matige inflasie		Hoë inflasie	
	Leningsbeperking		Leningsbeperking		Leningsbeperking	
	1	2	1	2	1	2
1	-	4,99	14,45	12,48	-4,18	4,41
2	-	4,99	17,19	16,91	4,90	4,41
3	-	6,19	17,07	15,75	-2,05	2,72
4	-	6,19	15,60	14,74	-2,05	2,72
5	-	4,99	17,07	15,75	-2,05	4,41

Besonder hoë gemiddelde netto-groei koerse word in die geval van matige inflasie verkry wat weer heelwat hoër is as onder toestande van geen inflasie. In die algemeen is relatief hoër netto-groei koerse in die bogemiddelde beginner-ondernemer se situasie verkry as by die gevestigde ondernemer. Hierdie verskynsel moet egter gesien word teen die agtergrond van die laer beginposisie van die beginnerboer en dus sy relatief vinniger groei. Dit is nogtans insiggewend dat sulke hoë groei koerse gehandhaaf kon word.

In die gevalle van die ondernemer met gemiddelde bestuursvermoëns blyk dit in die geval van die gevestigde ondernemer dat 'n negatiewe groeikoers deurentyd in die hoë inflasietoestand verkry is. Netto-waarde het dus in reële terme jaarliks met gemiddeld

2,09 persent gedaal. In die matige inflasietoestand is in die algemeen 'n laer netto-groeiakoers gehandhaaf as by die bogemiddelde ondernemer. Dit blyk dat die meer konserwatiewe leningsbeperking 1 en die meer liberale leningsbeperking 2 weinig verskil toon.

Vir die gemiddelde beginnerboer (tabel 7.33) lewer die meer liberale leningsbeperking 2 beter resultate in beide die geen- en hoë inflasietoestande. In die matige inflasietoestand gee die konserwatiewe leningsbeperking beter resultate en blyk strategie 2 die beste strategie te wees (17,19%). In die hoë inflasietoestand lewer strategie 2 met leningsbeperking 1 egter die beste resultate. Dit kan aan kontantgrondaankope toegeskryf word. Die positiewe groeiakoerse by leningsbeperking 2 kan toegeskryf word aan die feit dat geen grond aangekoop is nie en dat alle fondse vir masjienerievervanging beskikbaar gestel is.

Ten einde 'n meer duidelike beeld te gee van die effek van inflasie op netto-inkomste sowel as 'n gedeeltelike verklaring vir die swak groeiakoerse wat onder die hoë inflasietoestande verkry is, is tabel 7.34 opgestel. Deur middel van die relatiewe prysstygings van produkte en insette is 'n gelykbreekingspunt in jare bereken waarna insetprysstygings produkprysstygings verbysteek.

Tabel 7.34 – Gelykbreekpunt van kostes en inkomstes in jare waarna bruto-marge by verskillende inflasiekoerse negatief word.

Bruto Marge (%)	Inflasieverskil (%)			
	1 ¹	2,5 ²	5,0 ³	7,5 ⁴
	Jaar			
60	96	40	20	14
50	73	30	15	11
40	54	22	11	8
30	38	16	8	6
20	25	10	6	4

1. Produkprysstygings	4%	Insetprysstygings	5%
2. Produkprysstygings	6%	Insetprysstygings	8,5%
3. Produkprysstygings	8%	Insetprysstygings	13,0%
4. Produkprysstygings	9,4%	Insetprysstygings	16,9%

Vanuit tabel 7.34 blyk die effek van 'n toenemende verskil tussen inset- en produkprystoenames aansienlik te wees. Waar 'n bruto-marge van bv. 40 persent gehandhaaf word, neem dit 11 jaar in die geval van 'n 5 persent verskil en slegs 8 jaar in die geval van 'n 7,5 persent verskil om gelyk te breek by die koerse wat veronderstel is. Die effek van inflasie moet dus weer eens nie onderskat word nie. Indien bruto-marge as 'n doeltreffendheidspeil op 'n bepaalde stadium geneem word, blyk dit dat by 'n bogemiddelde bestuursvermoë en hoë bruto-marge, dit aansienlik langer neem om gelyk te breek. Hoe laer die doeltreffendheidspeil, hoe vinniger word die gelykbrekingspunt bereik. Sodra die onderneming gelykbrekingspunt bereik, word 'n negatiewe bedryfshefboomeffek ervaar waarna verliese snel toeneem. Dit dui daarop dat bruto-marge reeds negatief is en dat fondse benodig word om hierdie verlies te finansier. Indien 'n verlies reeds op bruto-marge vlak aangetref word, is die verlies op NBI-vlak nóg groter. Opbrengsverhogings en besparings op veranderlike kostes (deur middel van minder vermorsing, meer planmatige toediening en meer navorsing) en oordeelkundige finansiering en beheer blyk moontlike uitweë te wees.